

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA

Studijní program: N4106

Studijní obor: Pozemkové úpravy a převody nemovitostí

Katedra: Katedra krajinného managementu

Vedoucí katedry: doc. Ing. Pavel Ondr, CSc.

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Historický vývoj venkovských sídel ve zvolených regionech České republiky

Vedoucí diplomové práce:

Ing. Jana Moravcová, Ph.D.

Konzultant diplomové práce:

Ing. Jiří Pečenka

Autor diplomové práce:

Bc. Veronika Pazderová

České Budějovice, 2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Veronika PAZDEROVÁ**
Osobní číslo: **Z15505**
Studijní program: **N4106 Zemědělská specializace**
Studijní obor: **Pozemkové úpravy a převody nemovitostí**
Název tématu: **Historický vývoj venkovských sídel ve zvolených regionech České republiky**
Zadávající katedra: **Katedra krajinného managementu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Teoretická část.
Historie vzniku osídlení ve venkovském území.
Vývoj uspořádání venkovských sídel.
Vývoj uspořádání venkovského prostoru z pohledu dispozice, půdorysného a prostorového uspořádání, stavebních materiálů apod. .
Využití zeleně ve venkovských sídlech.
Popis faktorů, které ovlivnily vývoj uspořádání sídel.
Rozdělení typů venkovských sídel podle regionů v České republice.
Praktická část.
Výběr dvou odlišných regionů z hlediska využívání a typu osídlení.
Podrobný popis vybraných regionů.
Zhodnocení historického vývoje osídlení vybraných regionů.
Zmapování a vyhodnocení jednotlivých typických prvků architektury a staveb venkovských sídel.
Popis a zdokumentování rozvoje obcí ve zvolených regionech.
Porovnání obou zvolených regionů z hlediska odlišností v historickém vývoji venkovských sídel.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 50 stran textu
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

CÍLEK, V., DRESLEROVÁ, D., HÁJEK, P., POKORNÝ, P., SÁDLO, J. 2005. Krajina a revoluce: Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí. Malá Skála. 256 s. .
LAMBIN, E. F., GEIST, H. J. 2006. Land-Use and Land-Cover Change. Berlin: Springer. 176 s. ISBN 978-3-540-32201-6. .
LÖW, J., MÍCHAL, I. 2003. Krajinný ráz. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce. 551 s. ISBN 80-86386-27-9. .
SKLENIČKA, P. 2003. Základy krajinného plánování. Praha: Naděžda Skleničková. 321 s. ISBN 80-903206-1-9. .
SÝKORA, J. 2002. Územní plánování vesnic a krajiny. Praha: České vysoké učení technické v Praze, Vydavatelství ČVUT. 226 s. ISBN 80-01-02641-8. .
Časopisy Landscape and Urban Planning, Land Use Policy, Landcape Ecology, Urbanismus, Pozemkové úpravy .

Vedoucí diplomové práce: Ing. Jana MORAVCOVÁ, Ph.D.
Katedra krajinného managementu

Datum zadání diplomové práce: 14. března 2016

Termín odevzdání diplomové práce: 30. dubna 2017

prof. Ing. Milošlav Soch, CSc., dr. h. c.
děkan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA
studijní období
Studentůvák 1888, 370 06 České Budějovice

L.S.

doc. Ing. Pavel Ondr, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 14. března 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě zemědělskou fakultou - elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum: 28. 4. 2017

Podpis:

Poděkování

Děkuji paní Ing. Janě Moravcové. Ph.D. za vedení, při mé diplomové práci a panu Ing. Jiřímu Pečenkovi za věcné rady při zpracování této diplomové práce. Poděkovat bych chtěla i celé své rodině za podporu, kterou mi byli po celou dobu mého studia.

Abstrakt

Tématem diplomové práce je poskytnout ucelený přehled informací o historickém vývoji venkovských sídel a lidové architektury a vysvětlit odlišnosti těchto staveb ve zvolených regionech na území České republiky. Významu práce by pro lepší porozumnění měl přidat hodnotu rozbor dvou vybraných lokalit na území České republiky.

Přínos této diplomové práce spočívá ve srozumitelnosti informací, jež poukazují na problematiku vývoje venkova a ochranu lidové architektury. Ocenit by ji mohla především široká veřejnost, která se v tomto ohledu hodlá vzdělávat a snaží se zachovat cenné dědictví lidové architektury, které se z našich obcí neustále vytrácí.

Klíčová slova

Venkov, historie osídlování, architektura venkova, lidová architektura, selské baroko, jižní Čechy.

Abstract

The main topic of this diploma thesis is to give an overview about information of historical colonization in rural architecture and give an solution about differences in these two choosen places in Czech republic. Importance of this thesis should make more sence thanks analysis of two regions in South Bohemia.

Benefit of this diploma thesis is a clarity of information, which has shown problematice of colonization in rural architecture. The professional public can appraise for getting more education in this topic and try to reserve valuable heritage of rural architecture.

Key words

Countryside, History of colonization, rural architecture, rural baroque, South Bohemia.

Obsah

1. Úvod	8
2. Literární přehled řešené problematiky	9
2.1 Historie vzniku osídlení ve venkovském území	9
2.2 Vývoj uspořádání venkovských sídel	10
2.3 Vývoj uspořádání venkovského prostoru	15
2.4 Stavební materiály ve venkovských sídlech	19
2.5 Využití zeleně venkovských sídel	22
2.6 Popis faktorů, které ovlivnily vývoj uspořádání sídel	25
2.7 Rozdělení typů venkovských sídel podle regionů v České republice.....	28
3. Cíle diplomové práce	29
4. Metodika	30
4.1 Využívání a typ osídlení ve zvolených lokalitách	30
4.2 Soběslavsko-veselská blata.....	31
4.2.1 Podrobný popis	31
4.2.2 Komárov	32
4.2.3 Vlastiboř	35
4.2.4 Záluží	36
4.3 Zbudovská blata.....	38
4.3.1 Podrobný popis území.....	38
4.3.2 Plástovice	39
4.3.3 Vlhavy	45
4.3.4 Malé Chrášťany	48
4.4 Zhodnocení historického vývoje osídlení vybraných regionů.....	52
4.5 Zmapování a vyhodnocení jednotlivých typických prvků architektury a staveb venkovských sídel	53
Blatské štíty	55
6. Výsledky a diskuse	57
Shrnutí	61
7. Závěr	62
8. Přehled použité literatury a zdrojů	63
Elektronické zdroje:.....	65
9. Seznam použitých obrázků	66
10. Přílohy	68
10. Datový nosič CD/DVD	116

1. Úvod

Venkovská sídla lidové architektury jsou v jižních Čechách pojmem, který je poměrně známý i široké veřejnosti. Téměř každý si představí bílé štíty a červené střechy vesnických budov v krajině, která má zvláštní zadumané kouzlo, umocněné hladinami rybníků. Co vše tomu však v historii osidlování předcházelo na území jižních Čech je předmětem zkoumání v mé diplomové práci.

Vývoj, konstrukční a tvarová uspořádání je problematikou zajímavější a složitější, než by se na první pohled mohlo zdát. V historické vesnickém stavitelství je doposud mnoho nepoznaného. I odborný zájem se dosud soustředoval spíše na vnějškovou stránku staveb, výzdobu průčelí, a ve vnitřním organismu doma na charakteristiku půdorysu. Hlediska stavebně historická a stavebně technická zůstávala často stranou, přestože právě ona mohou vrhnout světlo i na problémy, považované už třeba za známé, vyřešené.

Cílem této práce bylo porovnat architektonický vývoj venkovských sídel ve dvou zvolených regionech v České republice. Nejdůležitější kapitolou této práce je porovnání vývoje konkrétních staveb ve vybraných lokalitách jižních Čech, jež jsou Soběslavská a Zbudovská blata. Nejjásadnější kapitolou této práce je posouzení, jaké vlivy působily na vznik sídel v jižních Čechách, avšak především ve dvou rozdílných regionech. Zároveň bylo a je nutné zdůraznit výjimečnost a důležitý význam lidové stavby ve vývoji architektury, které jsou mohou nést váhu i do budoucna.

2. Literární přehled řešené problematiky

2.1 Historie vzniku osídlení ve venkovském území

Počátek české architektury nebylo dlouho možné přesně definovat a dodnes o něm panují dohady. Avšak málokde se poznatky mohou změnit tak rychle, jako v nejbližší historii. V posledních letech se ukázalo, že skutečně i na českém území byly rozmístěny opevněné římské vojenské tábory, tzv. římská kastra. Tento fakt vyvrací původní domněnku o genezi architektury v Čechách z první poloviny 10. století (Sedláková, 2004).

Zajímavostí pro území jižních Čech je množství dokladů o předhistorickém osídlení i o řadě kultur, avšak zůstává prvá století utváření českého státu hlubokým neosídleným hraničním hvozdem, kterým prochází jen několik významných obchodních stezek. Ty na sebe váží jen doprovodná osídlení s několika hlouběji položenými správními centry. Celý prostor jižních Čech leží v podstatě nad kótou 400 metrů, a proto zájem o jeho kultivaci nebyl zpočátku velký. V 13. století přišla změna a začala se intenzivněji rozrušovat přírodní homogenita jihočeského prostoru. Ve spojení s obecným nástupem středověké kolonizace, dochází k sídelnímu naplňování celé jihočeské kotliny. Tento osídlovací proces trvá po celé 13. a 14. století (Stehlík, 1986).

Od počátku 19. století došlo v celém jihočeské kraji k téměř plošné výstavbě a přestavbě dosavadních stavení, jehož vrcholu bylo dosaženo v průběhu 40. a 50. let 19. století. V malé míře se primárně ve výše položených oblastech dochovaly roubené stavby, např. na Šumavě, kde se nacházelo dostatečné množství materiálu pro takové stavby. Hospodářská prosperita venkova přilákala i zednické mistry z poddanských městeček, kteří přinesli do staveb zemědělských usedlostí prvky z městské a panské architektury. Takovými zednickými mistry byli například Bursa, Paták, Šoch nebo na Písecku Panovec (Škabrada, 1986).

Na počátku 20. století pod náparem změny životního stylu většiny obyvatel začal vývoj stagnovat, neboť lidové stavby postupně ztrácely svou funkci. Před 1. polovinou 20. století společenská situace nabrala rychlé obrátky a přivedila tím téměř naprosté utnutí další živé existence lidové architektury. Ta vznikala a rozvíjela se v několika desetiletích, plném změn, které více či méně ovlivňovaly vývoj lidové kultury vůbec, které je lidová architektura nedílnou součástí. To, jakým způsobem vznikaly první příbytky, ze kterých se po staletí vyvíjely dokonalejší a dokonalejší lidové stavby, bylo dáno prvotně podnebnými a půdními podmínkami našeho území (Langer, 1997).

2.2 Vývoj uspořádání venkovských sídel

Díky příznivým klimatickým podmínkám je období raného středověku charakterizováno jako osídlení uvnitř starého sídelního území (tzv. vnitřní, domácí kolonizace). Již před koncem 12. století byla osídlena většina českého a moravského území, včetně později germanizovaných krajů. S výjimkou románských kostelů se na venkově žádné další lidové stavby nedochovaly, a proto je možné o vlastních osadách přece jenom konstatovat několik faktů. Právě jejich úplný zánik totiž mnohé napovídá o materiálu používaném v běžném prostředí, jímž byly spalné materiály jako je dřevo a sláma (www.selskebaroko.cz).

Obr. č. 1 Polozemnice (Zdroj: www.mistoprozivot.cz)

Vrcholný středověk přinesl na naše území nárůst osidlovacího procesu a dosídlení oblastí, které se nacházely za hranicemi starého sídelního území. Jednalo se o vnější, převážně německou kolonizaci. Více než významným rysem této doby je

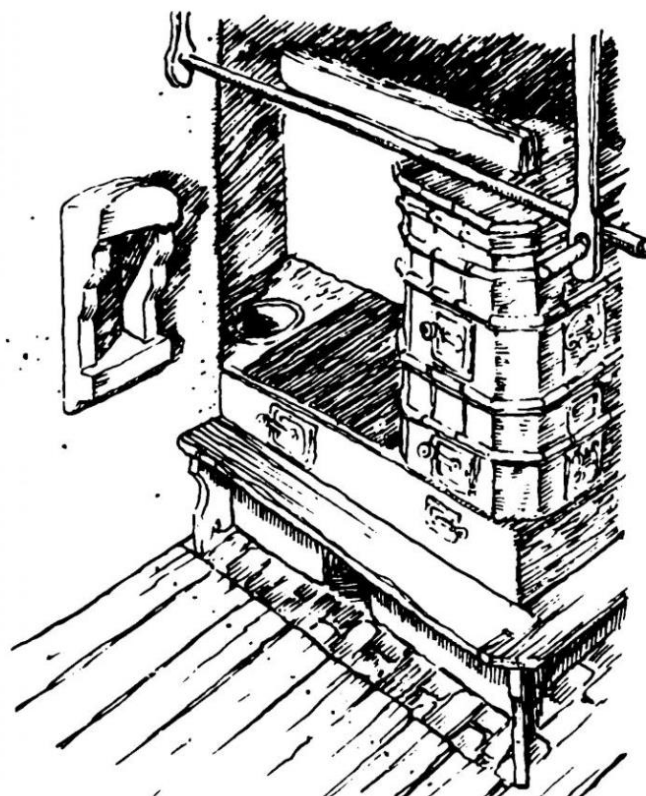
povolávání osadníků z cizích zemí do nově se formujících se státních útvarů. To však nemělo nic společného s národní expanzí a nebylo ani nijak rozsáhlé (Robek, 1987).

V období vrcholného středověku rovněž pokračuje kontinuální proces osídlení uvnitř starého sídelního území, který je doložen rozšiřováním a zahušťováním dosavadní sídelní a komunikační sítě. Tato, dalo by se říci, závěrečná fáze středověkého sídelního postupu a stavět tak základy architektury naší země, započaté již v průběhu vnitřní kolonizace, však znamenala kvalitativní předěl a proměnu struktury v hospodaření a formování sídel. Právě během tohoto období vzniká neobyčejně trvalá struktura našeho osídlení. Co se ještě před chvílí nedalo s určitostí říci o poloze a struktuře vesnic raně středověkého původu již platí pro vrcholně středověké vesnice (www.lidova-architektura.cz).

V domě pozdního středověku se dynmný charakter jizby na českém venkově udržoval až do 30. leté války. I přestože existovaly velké regionální i místní rozdíly dané velkou sociální odlišností obyvatel venkova. Stupeň tohoto vývoje se dochoval především ve východní oblasti našeho území. Princip polodymné jizby spočíval v umístění pece, která byla umístěna ústím k čelní straně stavení. Toto uspořádání nemělo pro vliv na kvalitu obytného prostoru (www.web2.mendelu.cz).

Poloha a uspořádání středověké vesnice přetrvalo ze 13. – 14. století až do dnes, a proto můžeme rozlišovat jednotlivé urbanistické formy sídelního útvaru. Tyto formy rozeznáváme semknuté a rozptýlené (Sýkora, 2002).

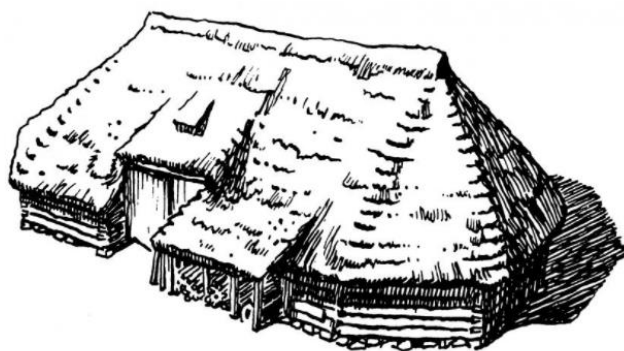
Světnice je čistá, nezakouřená místnost, kde byla horní část vyhrazená dýmu. Strop této místnosti se mohl snížit a nebyly už zapotřebí větrací otvory. Kombinace těchto faktů změnila typ stropní konstrukce. Od toho se odvíjela i změna v názvu z tmavé jizby na světnici díky množství světla v místnosti. Proměny proběhly rychle a jednorázově, v první řadě v městském prostředí přes panské dvory až do vesnic (Šanda, 1947).

Obr. č. 2 Kamna s krbem (Zdroj: Florec, 2003)

Semknuté formy jsou reprezentované především návesním nebo ulicovým uspořádáním usedlostí, soustředěných kolem ústředního prostoru veřejného charakteru. Formy rozptýlené pak zastupuje především mladší údolní lánová struktura venkovských sídel nebo seskupení volně stojících usedlostí, zpravidla bez jasně vymezeného ústředního prostoru (Vařeka, 2007).

V období, které následovalo, došlo k zaplňování do té doby vybudovaných osídlení nejen po obvodu stávající zástavby, ale také ve vnitřních částech veřejných prostorů. Posléze došlo k většímu nebo menšímu zastavění návsi, zpravidla shlukem chalup s domácí řemeslnou výrobou (Langer, 1997).

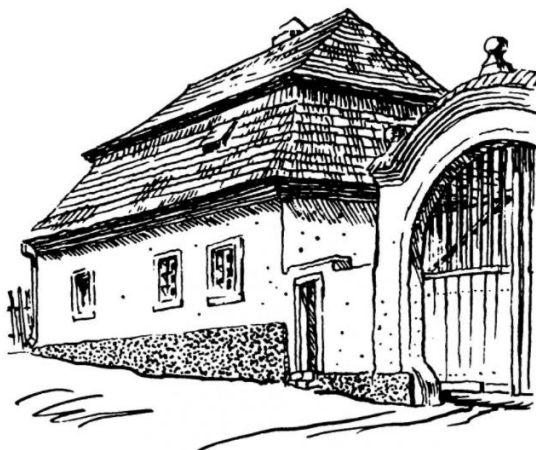

Obr. č. 3 Polygonální stodola (Zdroj: Florec, 1983)

V mnohem větší míře se zastavovaly údolní nivy lánových vesnic v souvislosti s jejich kultivací. Od 16. - 17. století rovněž došlo vlivem hospodářského a demografického vývoje k nárůstu a postupné převaze německého obyvatelstva v pohraničních oblastech našeho území, nemající ovšem nijak uvědomovaný národnostní charakter (www.selskebaroko.cz).

Na uspořádání venkovských sídel působily různé kulturní vlivy a přejímání slohových podnětů vesnickou společností nebylo nikdy pouhým nepromyšleným kopírováním. Pokaždé se jednalo o proces z větší části tvůrčí, o osobité užití specifčnosti lidového tvůrce inspirovaného umělou architekturou, vycházejícího však z dávné tradice, jejíž součástí se zpětně stávají nově vzniklá díla. Tímto způsobem pronikají do lidového stavitelství v průběhu 17.–19. století i prvky renesančního, barokního, klasicistního, a nakonec i secesního a neoslohového tvarosloví, vzájemně se kombinující a obohacující lidovou stavební tvorbu o nové konstrukční, architektonické a výtvarné detaily a řešení (Kučová, 1999).

Člověk, který obýval území v mírném pásu, ve vnitrozemí s charakteristickým střídáním čtyř ročních období, z kterých je jen polovina teplejší, si musel vytvářet takovou střechu nad hlavou, která by mu zajistila podmínky pro život i v polovinu roku, která příliš nedbala příznivým podmínkám (Spirhanzl Duriš, 1945).

Obr. č. 4 Venkovské stavení s mansardovou střechou (Zdroj: Florec, 1983)

Tento vývoj byl zapříčiněn spolupůsobením dalších faktorů, jako jsou stavební materiály, etnická hlediska, nerovnoměrný ekonomický a sociální rozvoj jednotlivých oblastí, geografická odlehlost některých krajů, uzavřenost panství, individuální přístupy k uchopení slohových populů jistými výjimečně nadanými lidovými umělci a řemeslníky. To mělo za následek vznik charakteristických rysů lidového domu a k odlišení různých domových typů, forem a variant. Vytvořil se tím obraz tzv. tradiční vesnice v 2. polovině 18. století a v 19. století, tak jak ji známe z dodnes dochovaných zbytků lidové architektury. Velmi hodnotným výtvořem k tomu přispěla i 1. třetina 20. století, zvláště v některých oblastech (Polabí, jižní Čechy, Klatovsko, Horšovskotýnsko, Jizerské hory aj.) (Kučová, 1999).

Typ krajiny, ve které člověk žil, měl tedy nejen vliv na snadnější či náročnější získávání obživy, ale také právě na charakter jeho obydlí. Jiný život byl, např. v již zmíněném, nepříliš vlídném šumavském kraji a jiný v bohatém jihomoravském. Míra přívětivosti krajiny v různých oblastech naší země je tedy jeden z významných vlivů, které vytvářely regionální různorodost lidové architektury, a to jak z materiálové stránky, tak z vývojové stránky (Cílek, 2005).

2.3 Vývoj uspořádání venkovského prostoru

Vzájemné vazby usedlosti – způsob, jakým jsou řazeny, pravidelnost atd. – jsou jedním ze základních faktorů, ovlivňujících finální kompozici prostorů sídla, především z hlediska urbanistického a architektonického. Tento rozbor však nabízí možnost zpětně se zamýšlet nad dobou vzniku a způsobu založení celého sídla (Škabrada, 1986).

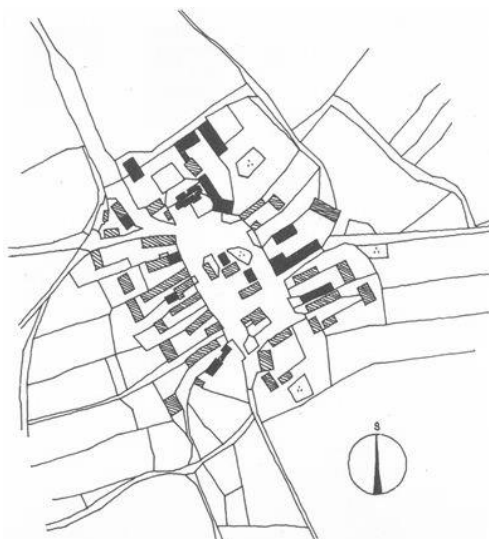
Sledujeme velký rozvoj v jihočeském sídelním okruhu užití celého rejstříku o půdorysném vytváření vesnických útvarů a jejich strukturálních forem – od více s několika parcelami a nepravidelným půdorysem až po větší obce (Sádlo, 2005).

Krajiny se mění, protože jsou výrazem dynamické interakce mezi přírodními a kulturními silami v životním prostředí. Kulturní krajina je výsledkem následné reorganizace země, aby lépe přizpůsobila její využití a prostorovou strukturu měnícím se společenským nárokům. Obzvláště v Evropě zaznamenává historie řadu následujících, a v některých případech dokonce ničivých změn krajiny, které dodnes nezanechaly žádné relikvie (Antrop, 2005).

Půdorysné struktury můžeme rozdělit na semknuté neboli soustředěné, a rozptýlené formy venkovských sídel. Mezi formy soustředěné, obvykle kolem veřejného prostoru, můžeme zařadit vesnice řadové (ulicové, silniční), návěsí forma nebo hromadné (shlukové) vsi. Rozptýlenou formou je údolní lánová vesnice a osídlení samotami (www.lidova-architektura.cz).

Mezi nejstarší půdorysné formy patří nesporně tzv. silniční vsi. Organizační páteří těchto sídel byla průběžná komunikace, která se v obci rozšířila ve víceméně pravidelnou širokou ulici. Vytvořil se tím veřejný prostor, do kterého byly všechny usedlosti orientovány nejčastěji svojí průčelní stranou. U těchto vsí, příslušejících nejstaršímu období konce 11. a 12. století, nacházíme vesměs front usedlostí nepravidelný – stejně jako šířka návsi je proměnná. Velké stáří silničních vsí dosvědčuje i ta skutečnost, že je často nacházíme vřazené do sídelního organismu později rozděleného na parcely a založeného městského útvaru. Náves této staré obce na sebe vzala funkci náměstí nového sídla. Forma ulicových vsí byla při zakládání

vesnických sídel velice oblíbená, a proto se s ní setkáváme v řadě časových období (Cílek, 2005).

Obr. č.5 Vesnice návesního typu

Obr. č. 6 Vesnice silničního typu

Zdroj: *Encyklopedie: lidová architektura* (Florec, 1983).

Obdobná svou podobou je řada sídel, jež mají dvorcový charakter – vesnice vzniklé na jiném organizačním základu. Jedná se o soustavu oddělených, vzájemně více vzdálených usedlostí volně rozložených podél cesty či vodoteče, nebo i volně položených k obhospodařovanému terénu (Nepomucký, 1996).

Půdorysný útvar takové vsi ovšem ovlivnil i způsob organizace jednotlivých usedlostí. Stavby jsou tedy nevázány jednotící parcelární osnovou a jsou převážně nepravidelné. Znamená to, že nemají společné hraniční čáry, ale prochází mezi nimi obyčejně cesta do polí. Jelikož zde není jednotná ani organizační komunikační páteř, nevytváří strany usedlostí žádné fronty. Vytvořila se ale spíše nepravidelná malebná zákoutí, do nichž usedlosti přispívají místy průčelí, místy boční strany, ohradí zdí atp. Navíc na jednom „hroznu“ hmot a prostorů prostoupeny všechny skladebné typy usedlostí (Mencl, 1980).

Poslední typem dvouřadé vsi v této posloupnosti, který však nelze řadit pod souborný název vsí návesních, je typicky kolonizační útvar lánové vsi. Využíval se ve 14. stol. při kolonizaci pohraničí německým obyvatelstvem. Jde vesměs o potoční údolní vsi, táhnoucí se řadu kilometrů, kde jedna přechází v druhou. V jihočeském

prostoru se tato kolonizace neprosadila v takové míře jako v západním a zejména severním pohraničí a lze ji doložit pouze několika případy (www.selskebaroko.cz).

Starší formy nesou charakteristické znaky jako je zmíněná nepravidelnost, relativní krátkost a typ plužin. Obec je pak položena zhruba uprostřed katastru. To platí i o pravidelných, již kolonizačních krátkých ulicovkách. Tyto útvary se od první skupiny liší jasnější pravidelností a přímočarým průběhem protiležících návesních front ve 14. století. Oba typy, silniční vsi i krátké ulicovky, nesou jednoznačně charakter záměrného založení a organizování zástavby. Z toho pramení i značná parcelační vázanost, kdy u prvního typu menší, u kolonizačního typu již absolutní – pro stavbu jednotlivých usedlostí a pro jejich hmotovou koncepci. Zde je možné si všimnout jednoho ze základů přirozené typizace, která je u usedlostí našich jihočeských vesnic tak charakteristická (Kocourek, 2006).

S nástupem zděné architektury se změnila i skladba budov z pohledu dispozice, která se stává volnější a nepravidelnější. Ve větší míře bylo použito kleneb umožněno díky nepravidelnosti. S vynecháním některých výjimek lze poznamenat, že skladba jihočeského stavení převažuje ve třech pořadích, tzn. trojstranného uspořádání. Výjimky vytvářela mladší stavení, která se více uzavřela a jsou tak čtyřstranná. Důvodem však mohly být i jiné okolní či místní vlivy. Pro trojstranné uspořádání usedlosti je typické, že průčelí usedlosti viditelné z návsi či cesty je složeno ze dvou hmot rozložených do stran parcely. Jednou touto hmotou bývá obytná část usedlosti a druhou hospodářská část. Obvykle jsou orientovány štítovou stranou směrem do vsi, ale vyskytují se i výjimky, kde jsou dům či sýpka podélně situovány (Voděra, 1971).

V 18. století došlo k mnoha změnám v různých částech Čech. Ve Středních Čechách, Pošumaví, jihovýchod země až po sousední Pomoraví s přesahem do Dolních Rakous se střední hospodářství charakterizovala prostým roubeným třídlílným dvorem a trojstranným dvorem (Löw, 2001).

K otočení domů docházelo zvláště od 70. let devatenáctého století. Průčelí obou částí bývá charakteristicky spojené ohradní zdí, do které je vsazena brána. Překlady bývají rovné, půlkruhové nebo segmentové. Výjimkou je mimo jiné také Pošumaví, kde jsou překlady zaklenuté. Zeď je jakýmsi stmelovacím prvkem, díky níž

dosahuje průčelí tvořené z několika částí celistvého dojmu. Velmi často k němu bývá připojena ještě předzahrádka umístěná obvykle před obytným domem. Dvouštitová průčelí bývají mnohdy jediná z venku viditelná část usedlosti. Staly se však charakteristickým a základním kompozičním prvkem pro obraz jihočeské vesnice (Kučová, 1999).

Je zcela zřejmé, že půdorysný útvar takové vsi ovlivnil i organizaci jednotlivých stavení. Blatské statky jsou vždy umístěny čelní stranou obytného stavení k návsi či cestě. Půdorysně jsou ve srovnání s výzdobou velmi prosté, většinou obdélníkové. Naproti obytné části stavení stojí patrový špýchar a obě stavení jsou spojena zdí a vjezdem do dvora. Průčelí domů jsou zdobena štukovými malbami. Zedníci i majitelé si obvykle dávali pozor na to, aby výsledná práce výtvarně ladila. Nejvíce zdobené byly štíty, které bývaly buď jednoduché, trojúhelníkové nebo vykrojené do ladných oblouků známých z barokních staveb (Mencl, 1980).

V interiéru staveb jižních Čech, na rozdíl od poměrů na severovýchodě země, není síň průchozí. Důvodem bylo její vydělení černou kuchyní od zadní části v období 16. a 17. století. Komora, která chyběla v bytech vesnické chudiny, byla chladná, temná či polotemná skladovací prostora s hliněnou zemí. Našli bychom zde malované i obyčejné truhly a skříně s oděvy, prádlem a potravinami, věšáky na šaty, postel s peřinami, na stěně police, mísa na bochníky chleba, bidla na peřiny a oděv, na háčkách slanina a uzené maso. Účelem uzamčené komory bylo také zde spát a oblékat se, ale právě i kvůli zámku se zde ukládaly cenné věci jako šperky a peníze. Komory se nevytápěly, avšak od 19. století se často měnily ve výměnkářské světnice. K příbytku, a zvláště ke světnici se pojila řada obyčejů, které měly dům a jeho obyvatele před zlými silami (Vařeka, 2007).

2.4 Stavební materiály ve venkovských sídlech

Je naprosto přirozené, že každý živý tvor se snaží přizpůsobit obydlí poměrům svého okolí. Zároveň pro jeho vytvoření používá primárně takových materiálů, které nabízí nejbližší okolní příroda. Nejedná se pouze o případy např. ptačího hnízda, zvířecích pelechů, ale i o lidské bytosti. Rozmanitostí přírody na Zemi jde ruku v ruce i s rozmanitostí ve způsobu lidského bydlení a různost materiálů, z nichž si člověk své přístřeší vytvořil (Spirhanzl Duriš, 1945).

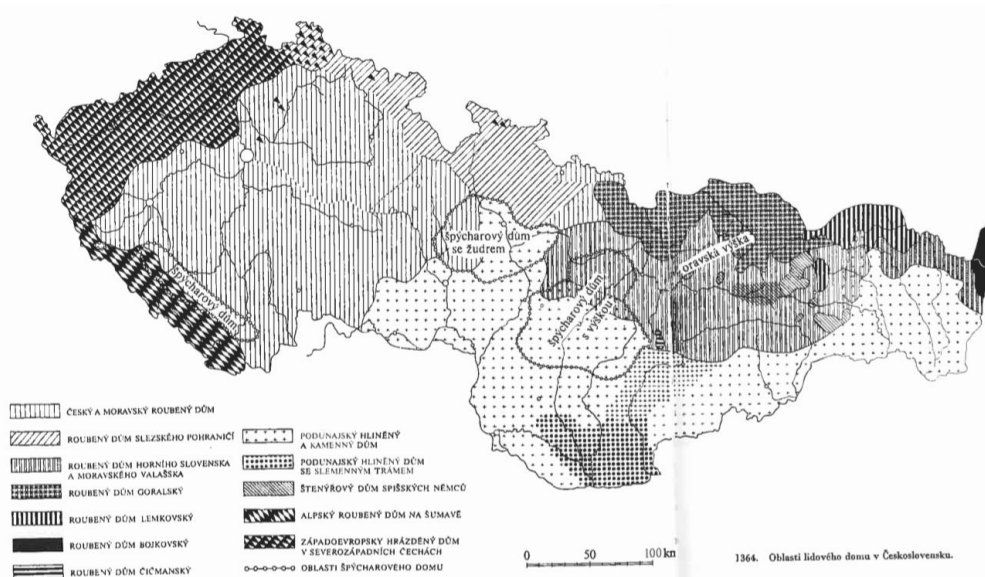
Na území Evropy v době začátků prehistorického života, tak jak jej známe souvisle po ústupu ledovců, se k stavbám užívalo už dvou základních stavebních hmot a konstrukčních technik. V době neolitu se na severu, od Belgie až do Čech a na Moravu a dále v Podunají dřeva, vztyčovalo na způsob kolů zaražených do země. Avšak na západě a jihu se užívalo kamene. V zemích jako je například Bretaň, Anglie a Irsko, tedy opět na severu, se i kámen lámaný na způsob kolů vztyčoval, tak jako rostlé dřevo. Jižní Evropa se v tomto směru lišila-kámen se vrstvil do blokových zdí (Mencl, 1980).

Vývoj urbanistické struktury vesnice na území České republiky se datuje období neolitu. Původně měla tyto primitivní sídla dvě základní funkce: obytnou a výrobní. Později, teprve v souvislosti s dělbou práce a rozvojem řemesel a obchodu můžeme nazývat vznikem sídelní infrastruktury. Zástavbu původně tvořili pouze jednotlivé rolnické usedlosti. V nižších oblastech byly seskupeny centrálně kolem návsi, polnosti se pak rozbíhaly paprscitě za usedlostmi (Nepomucký, 1996).

Považujeme za prokázané, že v předledové době si primitivní člověk i v našich krajinách zařizoval přístřešky (chatrče) nadzemní, popřípadě jen částečně zapuštěné do země. Nevlídné podnební podmínky glaciálu jej pak přinutily k ústupu do jeskyň. S nástupem dalšího teplejšího údobí se člověk vracel k bydlení ve volném prostoru, do prostých příbytků. Pravděpodobně se jednalo o chýše se stěnami pletenými z proutí, popřípadě omazanými lepenicí z hlíny. Stavby tohoto typu jsou známé také od dnešních primitivních národů (např. korejské fanzy), kteří se zabývají zemědělstvím. Obdobné stavby budoval i prostý zemědělec na našem území, pokud jej pozměňovaný

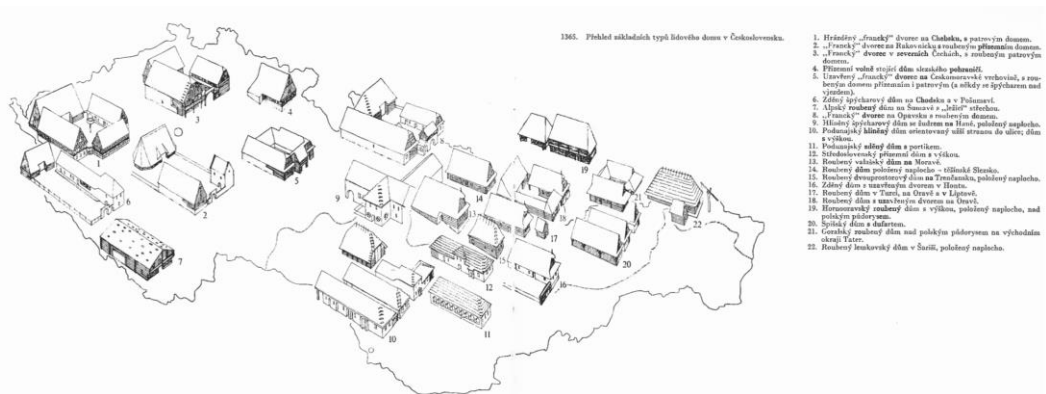
způsob života, a i klimatické poměry nedonutily k stavbám bytelnějším (Spirhanzl Duriš, 1945).

Lidová architektura se z národopisného hlediska dá rozdělit dle materiálů a způsobu provedení na tzv. architekturu dřevěného domu a na architekturu domu hliněného. Funkce všech prvků je konstruktivní a nosná a také je mnohdy vyjádřena. Dřevěné stavby lidové architektury se převážně vyskytují tam, kde bylo dostatečné hojnosti dřeva, tedy v krajinách tvořené lesy na úpatí hor. Bylo prosté, že tam lidé stavěli své domky ze dřeva, právě proto, že bylo po ruce (Koula, 1973).

Obr. č. 7 Oblasti lidového domu v Československu (Zdroj: Mencl, 1980)

Jihočeská krajina, která je částečně kopcovitá, ale převážně typicky rovinná, si vytvořila svá výrazová specifika, jimiž by se mohla přiblížit jen západní části Čech. Tato specifika nesou charakteristické prvky ovlivněné řadou skutečností, které se v jiných oblastech na území nynější České republiky nevyskytují. Jedním z faktů je poměrně malé zastoupení lesních kultur. Dále je zde veliké množství malých vesnic, doplněno o samotové dvory. Tyto jednoty jsou zahuštěny celou paletou půdorysných struktur sídel. Principiálně se jedná o návesní, uliční a shlukové vsi. V neposlední řadě je obecné užití štukových bílých či pastelově tónovaných povrchů staveb, završené táhlými plochami taškovitých a prejzových střech (Spirhanzl Duriš, 1986).

Obr. č. 8 Přehled základních typů lidového domu v Československu (Zdroj: Mencl, 1980)

Od počátku 18. století se začal projevovat rostoucí nedostatek stavebního dříví, které bylo dosud užíváno téměř jako jediný stavební materiál. Příčinou byl také vliv tereziánského „ohňového patentu“, který zakázal poddaným užití dřeva na stavbách z důvodu protipožární ochrany, v postupném přechodu na zděné stavby. Postupně začala dřevo nahrazovat regionální samovýroba sušených cihel – vepřovic. Místo vesnických tesařů zaujali zedníci, kteří nové cihelné výstavbě udávali společný ráz vždy v několika sousedních obcích, např. Soběslavská Blata, Třeboňská Blata, okolí Vlachova Březí, Strakonice, Písku aj. (Langer, 1997).

Po zrušení nevolnictví v roce 1781, v době osvícenství, se postupně začaly zlepšovat sociální i hospodářské podmínky pro venkovské obyvatelstvo. Následně se začala na českém jihu objevovat kvalitnější zděná architektura. Výstavba ukázkových objektů nového výtvarného ztvárnění se týkala především majetnější vrstvy venkovských obyvatel, což mělo za následek vzrůst sociální diferenciace. To, že se nový typ zděné architektury objevoval více u větších statků než drobných usedlostí, trvalo jen několik počátečních desetiletí (Doležalová, 2003).

Novější kulturní překryvy v historii byly inspirovány barokem a díky tomu došlo později k další diferenciaci zděného vesnického domu z pálených cihel s barokizujícím, později klasicizujícím průčelím v jižních Čechách, středních Čechách, při slezské hranici, na Hané a Slovácku. I v průběhu celé 19. století většina vesnických zedníků reagovala na podněty zvenčí, které se osvědčily v rámci tradičních forem. Vnímali svou závislost na přírodě a tato závislost se promítala do realizace staveb z regionálně specifických materiálů (Löw, 2001).

Typický zachovalý příklad nalezneme ještě dnes na vesnicích Jižních Čech. Náves bývala velmi významným prostorem – byl to především společenský prostor, kde probíhaly všechny události, které byly významné v životě vesnické komunity, jako například významné církevní slavnosti, hody, majálesy, trhy apod. Součástí každého takového prostoru býval rybník, který byl vysoce polyfunkční. Vyjímaje chovu domácího vodního ptactva a ryba, sloužil také jako požární nádrž. Na návsi býval často situován kostel, kovárna, radnice, případně škola nebo hostinec. Náves znamenala prostor pro vzájemné komunikace mezi vesnickým obyvatelstvem (Nepomucký, 1996).

Až do období technické revoluce si vesnická sídla zachovala poměrně ustálenou podobu, do období technické revoluce, díky které i do vesnice začaly pronikat ve velké míře řemesla, drobné průmyslové podniky a obchod. Postupně se zástavba na vesnici zahušťovala, a to jak uvnitř, tak na obvodu obce. Docházelo k častým přestavbám budov, ale byl dbán respekt na dodržení půdorysu i celkového vzhledu staveb (Stehlík, 1986).

Zásadní změny ve vývoji vesnice a života vesnického obyvatelstva nastaly po 2. Světové válce, resp. po roce 1948. Válka se dotkla sociální struktury obyvatelstva a následně tak ovlivnila celkový systém hospodaření, kulturní sféru a v neposlední řadě také urbanistický vývoj sídel (Sklenička, 2003).

2.5 Využití zeleně venkovských sídel

Zeleň v podobě stromových porostů byla a stále je tradičním doplňkem lidových staveb. Kromě estetického působení plnila i řadu dalších praktických funkcí, např. jako ochrana před převládajícím větrem, koruna přinášela stín a příjemným způsobem zvlhčovala vzduch v okolí domu. Stromy poblíž domů zajišťovaly v mnoha případech odvlhčení půdy a zabraňovaly poměrnému vzlínání zemní vlhkosti do stěn staveb. Je důležité zmínit, že šlo vždy o místní druhy listnatých stromů (Kučová, 1999).

Stromy dříve plnily na venkově zároveň funkci bleskosvodu a byly vždy neopomenutelnou součástí každého stavení. Od té doby vynálezu Prokopa Diviše, který dostihl české vesnice, přestaly být stromy pro člověka natolik významné.

Naopak se pro něj staly hrozbou, a proto se z našich vesnic začaly v minulém století stromy masově vytrácet (Šanda, 1947).

Až později došlo k pevnému vymezení lesních porostů, přechod mezi lesem a volnou krajinou byl však pozvolný. Lesní pláště i části vnitřních porostů byly prosvětleny volnou pastvou dobytka a často měly charakter hájů, dokonce „lesostepních“ ekotonů (Löw, 2001).

Jihočeská krajina, z části kopcovitá, ale zejména typicky rovinná, vytvořila svá výrazová specifika, jimž by se mohla přiblížit snad jen oblast na západě Čech. Tato specifika jsou dána řadou skutečností, které nejsou pro jiné oblasti našeho území charakteristická. Podstatné je, že se zde nachází relativně málo lesů. (Spirhanzl Duriš, 1986).

Keřové patro ve volné krajině prakticky neexistovalo. Rozptýlená zeleň v stromovém patře byla v polní krajině se vyskytovala řídce a účelově se vysazovala pro získání rychle rostoucího rovného dřeva. Vysazovaly se proto zejména topoly, které měly uměle formované rovné kmeny a praporcovitou korunou na vrcholku, a která postrádající přízemní větve nestínila stanovištěm v níže rostoucím vegetačním patře. Původní solitérní stromy se staly v polní krajině vzácností a většinou byly spojovány s místními pověstmi, či událostí. I to může být jeden z důvodů, proč se vždy v jejich blízkém okolí vyskytují drobné sakrální stavby. Dá se hovořit o poměrně velkém zastoupení stromů na svahových loukách, kde zejména v oblastech s výsušnými větry je jejich vcelku pravidelný spon ve funkci větrolamu (Vorel, 2011).

V oblastech, kde převažovaly 1. dubového až 4. bukového vegetačního stupně se významně projevila sekundární odlišnost ve všech typech krajiny na tři základní funkční pásma. První z nich byla intenzivní, která byla využívána jako orná. Druhou byla zóna extenzivní využívána vždy jako louka či pastvina. Třetím bylo pásmo rezervní, které byly podle aktuální potřeby využívány výše zmiňované typy. V tomto rozdělení se již zpravidla projevoval produkční a polohový potenciál, který se lišil dle úrodnosti, obdělávatelnosti a dostupnosti ze sídla. V krajině všech již dříve popsaných typů byly plůžiny plně vyvinuty diferencovaně podle původu a historického vývoje (Löw, 2001).

Větší část mezí byla využívána pro doplňkovou pastvu, která měla především u menších hospodářů zásadní význam. Zvětšující se chudá, a vlastně pro obdělávání půdy již nepotřebná, část obyvatel na vesnici směřovala k výraznému nárůstu chovu koz (Dostál, 1963).

Vlivem dlouhodobě prostorově stabilizovaných hran pozemků (cest, příkopů ale i pouhých hranic) vedly erozní a sedimentační procesy, ale i technologie orby, k vzniku mezí. Vedle velkých mezí na hranách pozemkových bloků (tratí či úseků), vznikajících již ve středověku, tak vznikla jemnější struktura souběžných mezí mezi jednotlivými pozemky, zvláště v místech s prostorovou křivostí. Původ jejich vzniku je dodnes dobře identifikovatelný – meze sedimentované mají v horní hraně tendenci se vodorovně zarovnávat, meze naorané mají horní hrany šikmé, odpovídající směru orby (Löw, 2001).

Nejpestřejší částí katastru jsou pastviny, které většinou obsazují nějakým způsobem abnormální stanoviště (složitý reliéf, skalní výchozy, strže, úvozy, prudké svahy apod.). Pastva, především ovcí a skotu, přirozeně přeje existenci solitérních dřevin a pastviny tak mají měřítko i uspořádání drobných parkových krajin (Lambin, 2006).

Došlo také k nejrozsáhlejšímu rozšíření vodních mlýnů na všech našich středních tocích. Zadržování vody nad jezy znamenalo zpomalení toků a jejich zanášení. Úkazem přírodních toků tak u nás až na bystřiny v lesích, toky velké a pomalé, prakticky zmizel. Typická jsou zalesněná údolí s úseky nivních rovných luk na dně, v nichž se zrcadlí klidná hladina řeky se spornými břehovými porosty, měnící se s mlýny obklopenými vysokými stromy a zahradami (Stehlík, 1986)).

Sídla si důstojně zachovala typické způsoby zastavení, které získala v minulosti, avšak se i nadále objevuje stále větší počet zděných staveb, ke konci období i z pálených cihel. Každá obec má jako hlavní architektonický prvek na vsi věž kostela, většinou zakončenou typickou barokní bání, a to i na kostelech staršího původu (Černý, 2006).

Často viditelným znakem víry, velmi prostými, je nespočet malých sakrálních staveb, jež jsou rozsety po našem kraji „ke cti a chvále Boží“. Pravděpodobně by bylo velmi náročné spočítat, kolik božích muk, kapliček, křížů a obrazů světců je rozseto podél našich cest a na křižovatkách. Nalezneme je však dodnes rovněž v zákoutích lesů a v širém poli. Převážně není známo, kdo tyto stavby stavěl a z čího daru i podnětu vznikly. Čím si však můžeme být jisti je, že jsou ozdobou naší krajiny a ve své omšelosti zapadají do jejího obrazu jako součást nejednou zcela podstatná (Sprirhanzl Duriš, 1986).

2.6 Popis faktorů, které ovlivnily vývoj uspořádání sídel

Na stavební i konstrukční řešení a architektonickou podobu měly vliv podmínky, které člověk nemohl ovlivnit. Svou roli sehrály přírodní podmínky a dostupnost materiálů. Rozvoj řemesel, stavební zvyklosti, úroveň hospodářské vyspělosti v daném prostředí, sociální postavení stavebníků a další příčiny hmotného či nehmotného charakteru. V závislosti na lokalitě či době dodaly zmíněné faktory stavbám v jednotlivých regionech osobitý výraz a zaručily tak zřejmou diferenciaci od ostatních regionů (www.rozhlas.cz).

Zásadním faktorem pro vývoj uspořádání sídel měly a mají dodnes geografické podmínky, které určují i to, jaký materiál měl člověk k budování svého obydlí k dispozici. U nás obecně převažovalo dřevo, kámen a hlína (zděná architektura se na venkově objevuje převážně až od 19. století). V jaké míře se materiál vyskytoval, záleželo ještě konkrétněji na daném regionu území. Např. Šumava byla vždy bohatá na dřevo oproti např. jižní Moravě (Pešta, 2004).

Lidový vesnický tvůrce se mnohokrát nechal inspirovat ve městech, kdy si mohl vybírat, co se mu zlíbí a přetvářel pak tyto prvky dle svého vkusu a zálib. Lidová architektura je foremnou a schopná se přizpůsobit různým slohům a jejich tvarosloví. Prostor k projevení se schopných umělců ve své originalitě a kreativitě, kde tak vznikl obdivuhodný půvab (Koula, 1973).

Dalším velkým vlivem jsou historicko-společenské souvislosti, které formovaly život většiny obyvatel. Významné události, jako jsou např. války, epidemie, vlády vyšších vrstev, které přiváděly zemi k rozkvětu či naopak, jejich uzákonění a reformy, náboženství a v neposlední řadě z právě vyjmenovaného vycházející míra vyspělosti země. Lidová architektura a celkově kultura vůbec zasahovala zejména střední a nižší vrstvy obyvatel. Tato společnost sice toužila po pohodlnějším způsobu žití, který by je přibližoval životu vyšších vrstev, ale k tomu bylo zapotřebí jistých prostředků, kterými nedisponovali. Přizpůsobování svých obydlí dle zvyšujících se (zejména hospodářským a pak obytným) potřeb se tedy dělo velmi pozvolna. Tak tomu bylo s vývojem lidové architektury vůbec (Škabrada, 1999).

Geografické podmínky určují i to, jaký materiál měl člověk k budování svého obydlí k dispozici. U nás obecně převažovalo dřevo, kámen a hlína (zděná architektura se na venkově objevuje převážně až od 19. století). V jaké míře se materiál vyskytoval, záleželo ještě konkrétněji na daném regionu území. Např. Šumava byla vždy bohatá na dřevo oproti např. jižní Moravě (Vařeka, 2007).

Po první světové válce musel nový stát provést významnou reorganizaci téměř všech součástí života. Nově byla vybudována další západovýchodní železniční spojení ve vnitrozemí. Zcela novým fenoménem je automobilismus, železnice pomalu ztrácí na významu a v další etapě se budují především silnice, nejvýznamnější samozřejmě opět západovýchodní. Rozvoj čerpání neobnovitelných surovinových zdrojů a jejich snadná dostupnost vedly k pokračujícímu expanzivnímu průmyslu. Jeho rozvojová centra se však rovněž přesouvají. Vnější vojenské nebezpečí ze všech stran vedlo k potřebě přesunu strategického průmyslu z pohraničí do vnitrozemí. Nejenom strategické důvody, ale i rostoucí cena pracovní síly vytvářejí předpoklady pro rozvoj nových průmyslových středisek, kdy výrobci jdou do dosud marginálních oblastí Karpat s levnou pracovní silou (Löw, 2001).

Po 1. Světové válce se v nových staveních na vsi se ukázaly maximálně rozporným způsobem nivelizující vlivy, té doby současné moderní architektury. Starobylé, zvyklostem vyhovující, prvky se mění a v rozvinutějších oblastech lidové stavebnictví zcela zaniká. Na venkově výrazně narůstá nezemědělská část obyvatel, kteří nejsou vázáni na zemědělství a tím ani na tradiční dispoziční schémata selského

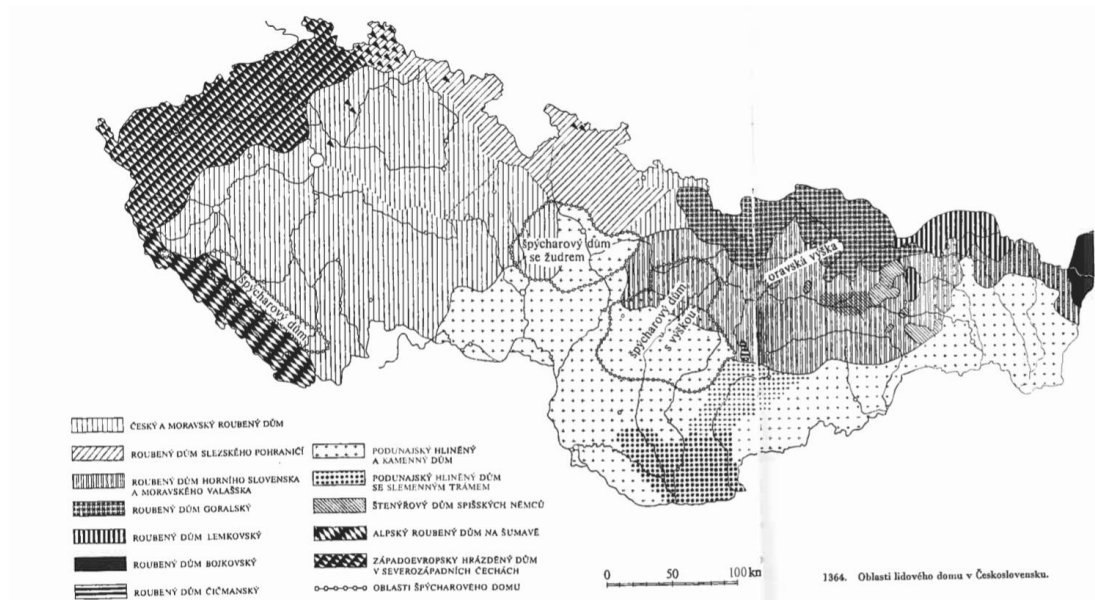
domu. Snaha o modernizaci vedla stále častěji nejen ke kopírování formálních prvků, ale někdy i dispoziční slohů městských vil z předcházejícího období (Koula, 1973).

Druhá polovina 19. století a počátek 20. století je údobím, které je ve vývoji architektury městské a panské velice složité – na jednu stranu nadějně národním úsilím, na druhé straně se utápějící v elektismu řady horizontujících slohů, který konečně přelomem století vyústí ve vlastní podnikatelský výraz – secese. Prudce se rozvíjí průmyslová výroba, narůstají výrobní síly, i když v důsledku vídeňského centralismu opožděně za evropským průměrem. Rozhodující tak pro tento vývoj rok 1848, kdy je 7. září vydán „císařský patent“, kterým dochází k plnému uvolnění zemědělců. Sociální rozvrstvení vesnice, narůstající od konce 18. století, se prohlubuje a dochází k jednoznačnému vydělování vrstvy sedláků a na druhé straně chalupníků a zemědělského proletariátu. Všechny tyto přeměny ekonomické, vcelku směřující k zapojení venkova do kapitalistických tržních vztahů a ke zvyšování náročnosti na objem zemědělské výroby, nevedly v oblasti rozvoje osídlení v průběhu konce 19. století a v počátku století 20. k další kolonizační činnosti, tj. k zakládání nových vsí. V této době jsou již české země hustě osídlené (Sedláková, 2004).

Nespočet změn a škod napáchalo v této době řízené „přiblížení vesnice městu“. Ideálem se stal netečný konzumní způsob života. Tato proklamace vycházela ze skutečně markantního rozdílu mezi vesnicí a městem po 2.světové válce. Zmíněná tendence tedy v konečném důsledku vedla ke ztrátě identity vesnického osídlení a jeho proměně na městský typ zástavby. V dnešní době opětovně začínají urbanisté a sociologové pátrat po jedinečných a původních rysech místní zástavby, architektury, ale i zvyklostí či krajinného rázu – obecně po materiálním i kulturním dědictví lidské společnosti v našich regionech (Nepomucký, 1996).

2.7 Rozdělení typů venkovských sídel podle regionů v České republice

Způsoby, jakým se určují rozdělení staveb, jsou především z hlediska jejich primární funkce, ke kterým byl objekt určen. Odpovídá tomu i vnější výraz staveb, který poukazuje na architektonické formy užívané ve venkovské krajině. U každého rozdělení staveb bychom tedy měli mít na mysli, že některé stavby mají regionální charakter, jako jsou např. vinohradnické nebo salašnické stavby. Způsoby hospodaření jsou tedy více než provázané s charakterem staveb v daných přírodních a kulturních podmínkách v určitém časovém horizontu. Během let docházelo k přeměnám a adaptacím těchto staveb, kde se zcela měnila funkčnost z pohledu využívání (Löw, 2001).

Obr. č. 9 Oblasti lidového domu v Československu (Zdroj: Mencl, 1980)

A především značná část staveb sloužila kromě své primární funkce bydlení i dalšímu využití (druhotná funkce). Vedle již zmíněných rycht, fojtství nebo farních úřadů sloužících úřednímu výkonu se uvedené vztahuje rovněž na domy horských oblastí. Zde s ohledem na omezený zdroj příjmů z tradičního zemědělského hospodaření došlo k brzkému rozvoji řemeslné výroby a obchodu. Ve světnici sloužící nadále potřebám bydlení se tak začaly provozovat různé domácí práce řemeslného charakteru, např. tkaní nebo broušení skla.

Regionální diferenciací rázu vesnic byla zahájena ve vrcholném středověku a kulminovala až v epoše osvícenství, Nástup industriální epochy znamenal začátek konce, ale odumírání anonymního lidového stavebnictví se posouvalo v „zaostalejších“ regionech o dvě i tři lidské generace. Vývoj anonymního lidového stavebnictví se uzavřel a soubory tradičních lidových staveb, nevyhovující soudobým standardům bydlení a způsobům výroby, se staly „pouhými“ kulturními památkami a jejich ucelené soubory se většinou rozplynuly do reliktních solitérních budov. Přesto se tradiční kultura v obydlí vesničanů udržela velice dlouho. Jejich charakteristickým znakem na poli tradičního lidového stavebnictví byla regionální typičnost, založena na vyzrálé ustálenosti dispozic, konstrukcí i použitých materiálů současně s tvořivou rozmanitostí a rázovitostí (Löw, J., 2001).

3. Cíle diplomové práce

Cílem této práce bylo zpracováním obsáhlé literatury porovnat architektonický vývoj venkovských sídel ve dvou zvolených regionech v České republice. Posouzení, jaké vlivy působily na vznik sídel v jižních Čechách, avšak ve dvou rozdílných regionech. Tato práce by mohla být přínosem jakožto souhrn historického vývoje pro potřeby vzdělávání. Zároveň bylo a je nutné zdůraznit výjimečnost a důležitý význam lidové stavby ve vývoji architektury, která může ovlivnit rozvoj venkova do budoucnosti.

4. Metodika

V časovém intervalu od července 2016 do dubna 2017 jsem se zabývala zkoumáním architektury venkovských sídel ve dvou regionech označených jako památkové rezervace právě z důvodu jejich jedinečnosti. Získávání materiálů přímo v obcích bylo nejnáročnější, ale zároveň a bezesporu nejzajímavější částí výzkumu. Publikace, ze kterých jsem čerpala, jsou především ze soběslavské městské knihovny, akademické a vědecké knihovny v Českých Budějovicích. Historické mapy jsem čerpala z portálů oldmaps.geolab.cz a www.cuzk.cz. Doplnujícím zdrojem při sbírání informací byly internetové stránky zabývající se venkovskou architekturou a osidlováním v Čechách.

První vybranou lokalitou byla Soběslavská blata, která se nachází v okrese Tábor. Konkrétně obce Komárov, Vlastiboř a Záluží. Druhou lokalitou, která je z etnografického pohledu částí subregionu Blatsko, jsou Zbudovská blata. V tomto regionu jsem se soustředila na obce Malé Chrást'any, Plástovice a Vlhlavy.

Zpracování této diplomové práce předcházelo dohledávání dostupných materiálů, literatury a sborníků v knihovnách, na obecních úřadech a archivech v jižních Čechách. Současné fotografie, které se v práci nachází, byly pořízeny jejím autorem. Následovalo podrobné nastudování nashromážděných materiálů a jejich zpracování.

4.1 Využívání a typ osídlení ve zvolených lokalitách

Tak, jako pro okamžitou představu a naplnění pojmu selské baroko slouží jižní Čechy, tak synonymem jihočeské architektury jsou blatské oblasti se svými vesnickými stavbami. Jihočeská Blata tvoří dvě územní enklávy- tzv. soběslavsko-veselská blata a hlubocká blata (Mencl, 1980).

I přesto, že se oba regiony nacházejí v jižních Čechách, nejedná se o jednotnou oblast. Blata a jejich jednotlivé části jsou roztržena stylovou rozmanitostí, která je podmíněna jejich odlišným historickým vývojem i kvalitou zemědělské půdy, což mělo za následek i bohatou rozdílností jednotlivých menších oblastí. V západní části

blat mělo svou váhu i národnostní složení obyvatelstva. Řeka Vltavy rozděluje Blata na dvě rozdílné části: na pravém břehu leží Soběslavsko-veselská blata, též nazývána velká blata a na levém břehu rozlohou větší Hlubocko-zbudovská blata, nazývána malá blata (www.vlhlavy.cz).

Ten, kdo by hledal, jaký má význam slovo blata, dozvěděl by se především, že se jedná o bažinatou krajinu, kde se dá získat dobýváním rašelina, ale kde se dá také probořit do nenávratných hlubin (Doležalová, 2003).

4.2 Soběslavsko-veselská blata

4.2.1 Podrobný popis

Soběslavsko-veselská blata zaujímají mírně zvlněnou polohu západně od Soběslavi a klesají do široké roviny, a které vévodí terénní vyvýšenina, na níž se rozkládá městečko Veselí nad Lužnicí. Jádrem tohoto okruhu je věnec obcí, rozložených kolem rozsáhlých rašeliníšť – Vesce, Zálší, Vlastiboř, Svinky, Komárov, Klečaty, Záluží, Mažice, Borkovice, Sviny, Kundratice a Horusice.

Území rozprostírající se od Soběslavě na jihozápad, od Bechyňského potoka až za Borkovice, Mažice, Zálší, Klečaty a Komárov, je označováno jako vlastní jádro tak zvaných Velkých Blat narozdíl od Blat Zbudovských, která jsou na Budějovicku. V širším slova smyslu se Velkými Blaty rozumí území ještě daleko rozsáhlejší.

Existovaly zde původní roubené stavby datované do roku 1840, ale nacházely se zde již i stavby zděné, avšak se zcela prostým výrazem. Vrcholná fáze této oblasti proběhla v letech 1840-1885. Doba, kdy zde docházelo k velkým stavebním úpravám a výstavbě nových stavení díky působnosti proslulých zednických mistrů otce Jana a syna Františka Šochových ze Zálší a Martina Patáka z Vlastiboře.

V první fázi, datované do r. 1840, zde existovaly jak původní – t.j. roubené – stavby, tak stavby zděné se zcela prostým výrazem. V druhé – vrcholné – fázi jež proběhla v letech 1840–1885, jsme svědky velké stavební aktivity díky působnosti

proslulých zednických mistrů otce Jana a syna Františka Šochových ze Zálší a Martina Patáka z Vlastiboře. Ve třetí fázi po r. 1885 pak dochází k překrytí posledních roubených staveb a též již k přestavbě staveb z první fáze. Tehdy sice došlo k určitému prodloužení vrcholného období, ale na druhé straně se již objevily nové vývojové prvky, odrážející vliv příměstského prostředí (Luniaczek, 2009).

4.2.2 Komárov

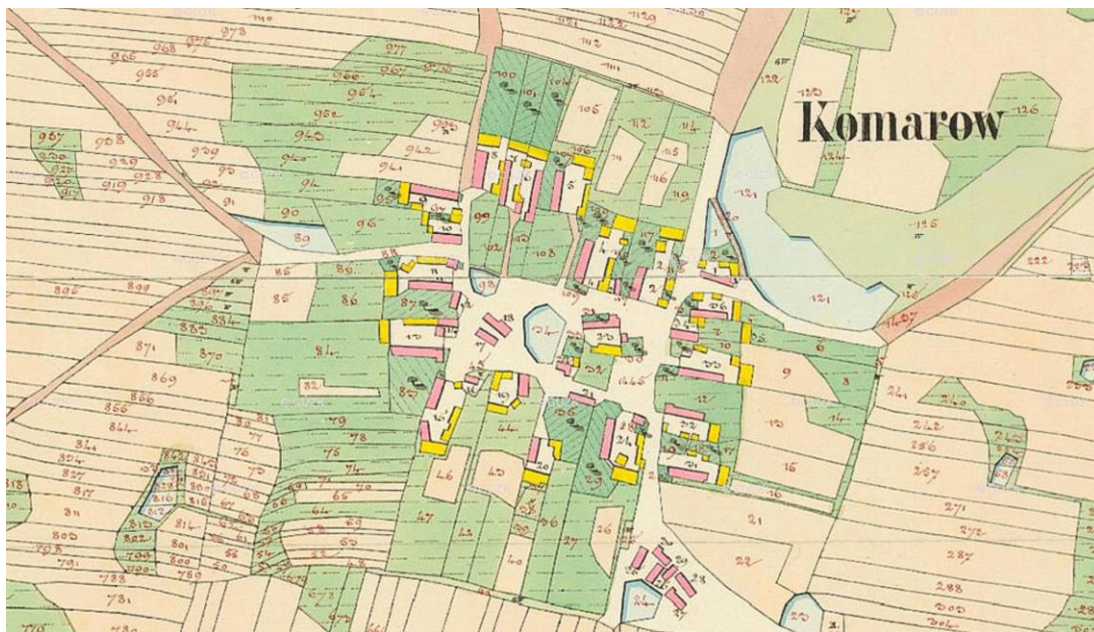
Komárov, prohlášený v roce 1995 za památkovou rezervaci blatské lidové architektury, je zajímavý především několik statky z 20. – 30. let 19. století, kdy zde působil stavitel Jan Šoch a z 60. let 19. století (práce zednického mistra Martina Patáka z Vlastiboře). Hodnotné stavby zde však vyrůstaly až od začátku 20. století. Jedná se zejména o stavení č. 1, 2, 4, 5, 7, 8, 10, 16, 22, 24, 25, 28 a 29. Do obdélné návěsí kaple z 19. století byla umístěna dřevěná plastika sv. Jana Nepomuckého z 18. století (Kocourek, 2003).

Obr. č. 10 Pohled na návěs v obci Komárov (Zdroj: autor)

Komárov původně vznikl jako osada již v době středověké kolonizace, avšak první písemnou zmínkou byla zmíněna až v roce 1942. Obec se rozléhá na rovině okolo pravidelné obdélné návěsí, kde se uprostřed nachází malý rybníček a kaple s věží z 19. století. Celá návěs je lemována honosnými selskými statky, mezi které se vklínila pouze jediná domkářská usedlost. Bílé štukové reliéfy bohatě zdobí štíty na barevné omítce a působí tak dojmem krajky. Tímto způsobem jsou zdobeny nejen obytná stavení, ale i špýchary. Lidová blatské architektury je tak názornou ukázkou

postupného přechodu od barokních forem až k prvkům empírovým a pseudorománským, které jsou typické pro období pozdního romantismu.

Obr. č. 11 Historická mapa obce Komárov (Zdroj: ČÚZK)

Památková rezervace Komárov je vesnicí, která svou formou představuje návesní půdorys středověkého původu. Soubor selských usedlostí zde vytváří významnou zástavbu. Nejčastější uspořádání je volné trojstranné, jež se nachází na okrajích obce, blíže k veřejnému prostranství či jsou dále za protáhlou předzahrádkou (www.lidova-architektura.cz).

Nerolučně spjaté jsou Komárovské štíty se jménem významného tvůrce Martina Patáka (1816-1889), rodáka z Vlastiboře, syna zedníka Jana Patáka, který působil od začátku 60. let 19. století. Původní dřevěná zástavba (roubenice), však byla nahrazována zdejšími zedníky na zástavbu ze zděných objektů. K přestavbě v Komárově došlo v 19. století, protože již v roce 1828 byly všechny statky na návsi zděné. Jednou z nejstarších staveb v obci je špýchar v čp. 4 z r. 1808 a sýpka statku čp. 51 z r. 1839, jejichž štíty mají čistě barokní tvary.

Obr. č. 12 Statek s čp. 8 v obci Komárov (Zdroj: autor)

V těsném sousedství se stavěly i štíty, které byly ovlivněné empírem, např. u čp. 16 a z r. 1831 a čp. 10 z r. 1837. Potenciálním autorem těchto staveb mohl být zedník Jan Šoch. Na přestavbách komárovských statků za od roku 1862 začal podílet Martin Paták, který z původního barokního tvarosloví zachovává pouze voluty a obloučkové balustrády. Zároveň se zde promítly znaky novorománského slohu díky vlastní výzdobě vnitřní plochy štítů.

Obr. č.13 Usedlost z roku 1881 v obci Komárov (Zdroj: autor)

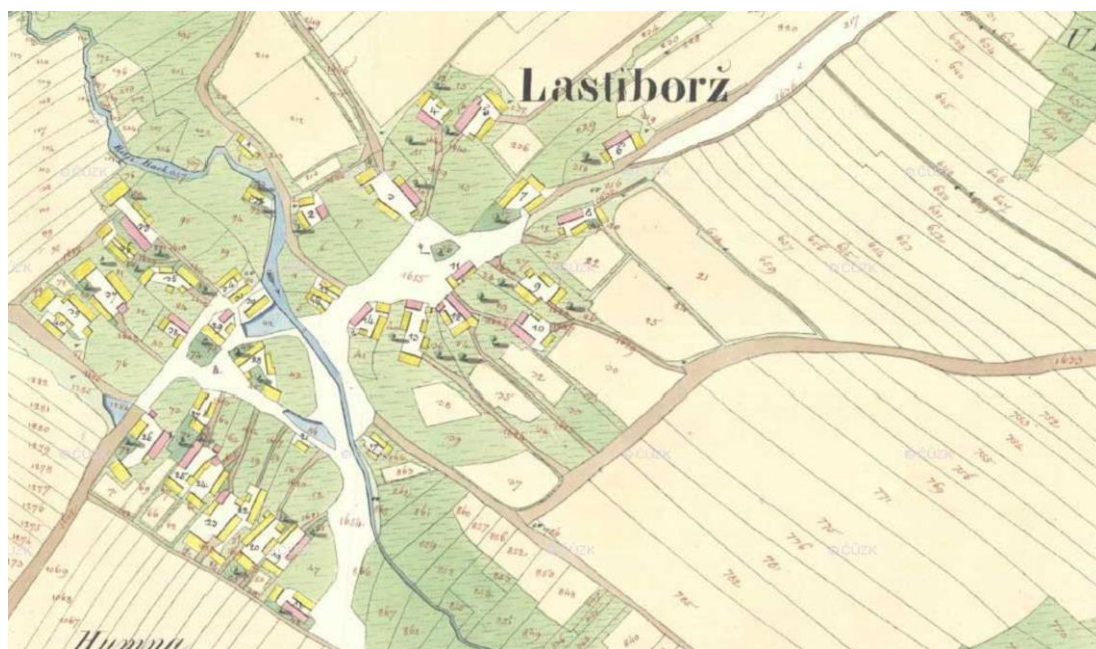
Plastické ztvárnění umocňuje sytá barva. V tomto stylu vytvořil Paták štíty špýcharu v č. 1 z r. 1862, špýchar u čp. 28 z r. 1865 a štít sýpky u čp z r. 1862. Z dalších komárovských staveb patří k nejvýznamnějším i čp. 29 z r. 1784, čp. 2 z r. 1815, čp. 8 z r. 1861 se špýcharem, čp. 25 z r. 1870, sýpka domu čp. z r. 1876.

4.2.3 Vlastiboř

Obec Vlastiboř se nachází asi 6 km západně od Soběslavi a skládá se z tří samostatných obcí-Vlastiboře, Záluží a Svinek. Vlastiboř spadá do oblasti Soběslavských Blat, pro kterou je typická architektura tzv. Selského baroka.

V době středověké kolonizace byla část obce Vlastiboř rozvržena a nyní jedna z částí obce nese název Velká strana, protože je tvořena především velkými zemědělskými usedlostmi. Do dnešní doby se dochovaly zděné stavby z druhé poloviny 19. století. Výjimečně zde najdeme stavby z dřívější dřevěné vrstvy zástavby, především se jedná o roubené stodoly. Bohužel se stavební fond obce nevyhnul přestavbám. Mnohé z nich lze považovat za diskutabilní (www.lidova-architektura.cz).

První písemná zmínka o obci pochází z roku 1354. Obec, jak říká pověst, založil vladyka Vlastibor z kmene slovanů-Doudlebů. Obec byla rozdělena potokem, větší část koupili roku 1354 Rožmberkové od Oldřicha z Hradu, menší část vlastnil Louňovický klášter. I tu koupili Rožmberkové roku 1584 a celou obec Vlastiboř pak roku 1594 koupilo město Soběslav.

Obr. č. 14 Mapa stabilního katastru z roku 1828 zachycující složitý půdorys se stavbami roubené i zděné konstrukce v obci Vlastiboř (Zdroj: ČÚZK)

Většina staveb dochovaných ve Vlastiboři pochází převážně z 2. poloviny 19. století, ojediněle se však dochovaly i stavby náležející ke starší dřevěné vrstvě zástavby, zastoupené roubenými stodolami přímo u zemědělských usedlostí. Štítová průčelí dochovaných staveb jsou zdobena mimořádně náročnou štukovou výzdobou, využívající i iluzivního dekoru (např. ve formě slepých vrat apod.) Ve Vlastiboři působil známý stavitel a zdejší rodák Martin Paták (1820-1889), který se podílel na výzdobě řady místních staveb i blatských statků v okolních obcích. Za jeho největší dílo je považováno stavení čp. 34, které je typické falešnými štukovanými vraty.

4.2.4 Záluží

Ve vsi Záluží se v 16. století připomíná tvrz, kterou držel Jan Jindřich z Tučap. Od roku 1995 obec patří mezi památkové rezervace lidové architektury. Stojí zde množství objektů, typických pro soběslavská blata, které převážně ve 2. polovině 19. století nahradily původní roubenou zástavbu. Zdobí je většinou rustikální barokní fasády. Mezi starší objekty patří například chlév s pozdně gotickým portálem u čp. 3, dále několik zděných sýpe a kovárna, Zástavba je z velké části dílem Martina Patáka z Vlastiboře a Františka Šocha (Kolda, 1999).

Obr. č. 15 Mapa stabilního katastru v obci Záluží (Zdroj: ČÚZK)

Záluží leží na okraji Borkovických Blat asi 5 km západně od Soběslavi v okrese Tábor v nadmořské výšce 450 m. V Záluží a okolních vsích se do současné doby dochovala řada mimořádně zachovalých selských usedlostí s vysokými, bohatě zdobenými štíty a průčelími, které jsou výrazem zvláštní blatské lidové architektury. Největší koncentrace těchto staveb je právě v Záluží. Zde bylo zřízeno i soukromé minimuzeum (skanzen) blatska, které přibližuje návštěvníkům způsob života lidí tohoto území.

Obr. č. 16 Pohled na selské stavební v obci Záluží (Zdroj: autor)

Vesnička Záluží (dříve Záluží u Vlastiboře, německy *Salusch bei Wlastiborsch*) je místní částí obce Vlastiboř v Jihočeském kraji, okresu Tábor. V roce 2011 zde trvale žilo 37 obyvatel. Je to nejvýznamnější vesnice s výskytem selského baroka v oblasti nazývané Soběslavská Blata. Je to soubor 25 obytných staveb okolo návsi s rybníkem, který dnes slouží jako protipožární nádrž. V jedné z budov – bývalé zálužské kovárně – je muzeum dějin tohoto řemesla, ve vedlejším domě expozice loutkářství a lidového života na Blatech. Kovárna je také chráněna jako kulturní a technická památka. Centrální část Záluží byla v roce 1995 vyhlášena

vesnickou památkovou rezervací dle nařízení vlády ČR č. 127/1995 Sb. ze 24. května 1995.

Obr. č.17 Nejstarší stavení v obci Záluží s čp. 1 (Zdroj: autor)

4.3 Zbudovská blata

4.3.1 Podrobný popis území

V jižních Čechách je možné vysledovat tři hlavní okruhy zděné lidové architektury, pro jejíž vrcholnou fázi se vžil ne zcela přesný název selské (nebo tako lidové) baroko. V porovnání s patrně více známou oblastí Soběslavsko-veselských blat a zajímavého pošumavského regionu Volyňska a Vlachovobřezska sem patří i další blatské území v těsné blízkosti jihočeské metropole, pro které se v posledních letech ustálil název Hlubocká a Zbudovská blata (www.vlhavy.cz).

Historické území mezi Hlubokou nad Vltavou a Netolicemi s uceleným souborem lidové architektury selského baroka jedinečného významu a kvalit. Nejvýznamnějšími vesnicemi zdejší oblasti jsou vesnické památkové rezervace Plástovice a Malé Chrášťany a vesnická památková zóna Zbudov. K území se váže pověst, podle níž sedlák Jakub Kubata dal hlavu za Blata. Tuto historickou událost dodnes připomíná pomník a tzv. Kubatovy kameny nedaleko Zbudova, kde byl Kubata údajně s'at, Součástí této památkové rezervace jsou obce Záboří, Bavorovice, Dobčice, Lipanovice, Mahouš, Břehov, Munice a Opatovice.

Kromě velkého množství drobných i větších sakrálních staveb, které jsou často provázané i místními pověstmi, je celý mikroregion Blat typickým lokálním výskytem

specifického typu selské architektury, tzv. selského baroka. Tato unikátní architektura je v oblasti Blat chráněná ve dvou vesnických památkových rezervacích.

Z lidové architektury Zbudovských blat, která byla zhruba již od 14. století roubenou, se však dodnes zachovaly jen malé zbytky. Zděná architektura vytěšnila roubené stavby v 19. století, jež v 40.- 60. letech téhož století dospěla ke svému kulminačnímu bodu – tzv. selskému baroku.

4.3.2 Plástovice

Plástovice jsou jednou z devíti historických blatských obcí a zároveň nejcennější a nejznámější vsí v oblasti Zbudovských blat, kde spolu s obcí Zbudov tvoří jejich střed a jsou součástí obce Sedlec. Podle sčítání obyvatel z roku 2016 zde žije přibližně 90 obyvatel.

Obr. č.18 Skica plástovické návsi od Aloise Terše z roku 1941 (Zdroj: Archiv obecního úřadu v Sedlci)

Obr. č.19 Pohled na plástovickou návěs od jižní příjezdové cesty (Zdroj: autor)

První písemná zmínka o obci je z roku 1360, kdy patřila k rožmberskému hradu Poděhusy u Netolic. Po zániku hradu náležela vesnice k hradu Helfenburk, později k hlubockému panství. Za vlády krále Vladislava Jagellonského získali kolem roku 1490 poddaní sedláci z Blat práva na svobodné užívání pastvin a luk na Blatech.

Roku 1859 zachvátil Plástovice velký požár, který otevřel cestu k celkové přestavbě vesnice. V roce 1929 proběhla elektrifikace staveb. Plástovice jsou odnepaměti čistě zemědělská ves. To se odrazilo na jejím celkovém charakteru a uspořádání. V roce 1933 žilo v obci 23 rolníků tzv. starousedlých, 8 chalupníků a domkařů, 2 kováři a 1 sedlář. V té době měla obec 270 obyvatel a 50 čísel popisných, 2 hostince, pastoušku s obecním slouhou a pasákem husí. Jihovýchodně od vsi se nachází Plástovický rybník, za ním rybník Volešek, který byl založen kolem roku 1500 s rozlohou 134 hektarů.

Ve vsi se dochoval soubor jihočeské zděné lidové architektury jedinečného významu a kvalit, díky kterým byla ves v roce 1995 prohlášena vesnickou památkovou rezervací. Typické pro tuto oblast jsou tvarované a zdobené brány, které tvoří celek s výzdobou štítu.

Bez pochyby nejznámější stavbou v Plástovicích je kovárna z roku 1852 v jižní části návsi.

Obr. č. 20 a Obr. č. 21 Plástovická kovárna (Zdroj: autor)

Největší a nejbohatší usedlostí ve vsi je čp. 1. Štít této stavby patří k vrcholným dílům architektonického slohu Zbudovských blat s typickými prvky blatského dekoru. Nejvíce hodnotných domů se zachovalo na severní straně návsi.

Obr. č. 22 Usedlost čp. 1 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

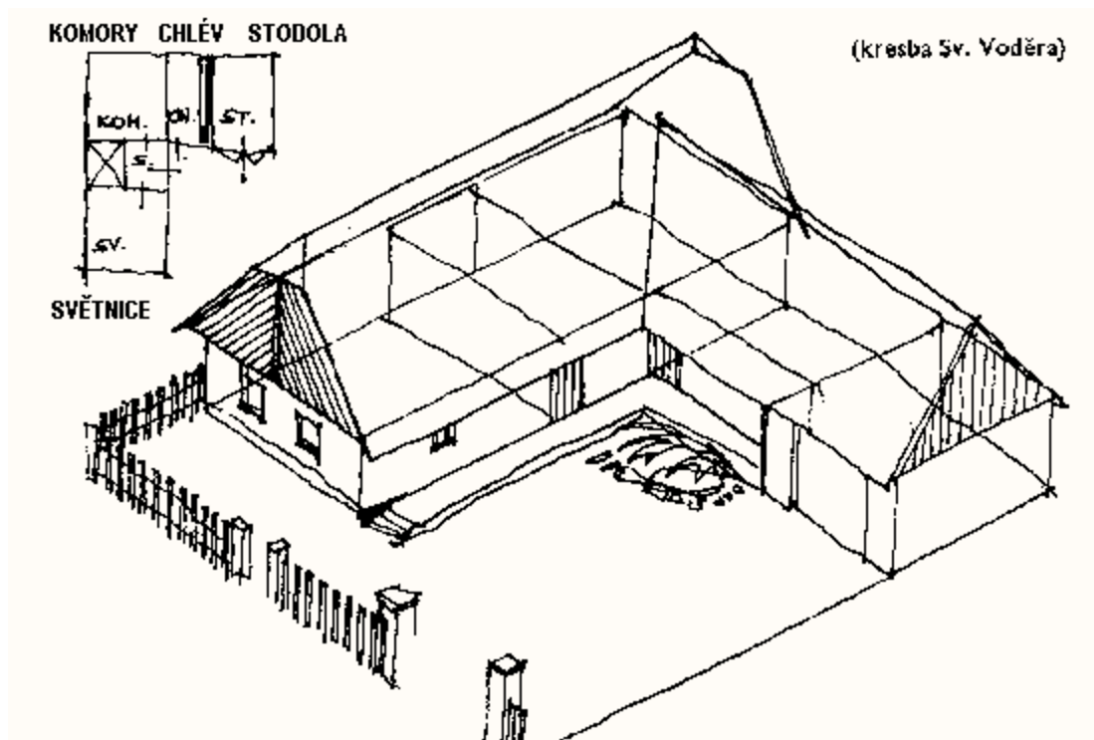
Řadu blatských staveb začíná usedlost čp. 9 a 32. Dnes je v čp. 9 infocentrum. Štít domu této usedlosti patří ke starší generaci blatských staveb.

Obr. č. 23 Pohled z návsi na usedlost čp. 1 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

Obr. č.24 Pohled do hospodářského dvora usedlosti čp. 1 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

Obr. č. 25 Dvojstranná skladba stavby (Zdroj: www.lidova-architektura.cz)

Mimořádnou pozornost zasluhují atypické usedlosti čp. 18 a čp. 19, ve kterých díky úzké parcele vzniklo nad obytným prostorem nižší, sýpkové patro, v regionu zcela ojedinělé. Průčelí domu čp. 18 patří k vrcholným dílům blatského slohu, podobně jako výše zmiňované průčelí u statku čp. 1.

Obr. č. 26 Atypické usedlosti čp. 18 a 19 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

*Obr. č. 27 Dobová a současná fotografie usedlosti čp. 18 s jedinečným sýpkovým patrem
(Zdroj: autor)*

Jednou z nejhodnotnějších usedlostí ve vsi je velký statek čp. 24 na východní straně návsi, druhotně rozdělený na dvě čísla popisná.

Obr. č. 28 Usedlost čp. 24 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

Řada pozoruhodných staveb se dochovala v uličce na severní záhumenní cestě. Chalupy, tzv. výměnky, jsou zde situovány za zásady svých mateřských usedlostí.

Toto uspořádání vsi je v Čechách dost neobvyklé, nicméně v oblasti Zbudovských blat se s ním můžeme setkat ještě v České Lhotě.

Obr. č. 29 Výměnky situované za zásady svých mateřských usedlostí (Zdroj: autor)

Mimořádný význam má i soubor hospodářských staveb ve vsi – stodol a sýpek. Velice působivá je řada stodol při bývalé záhumenní cestě, i když mohutné stodoly se dochovaly téměř ve všech usedlostech na vesnici.

Obr. č.30 Řada hospodářských stavení při bývalé záhumenní cestě (Zdroj: autor)

Poněkud nenápadnými, ale velice hodnotnými stavbami, jsou ve vesnici sýpky vesměs z konce 18. a počátku 19. století. Některé z nich mají vstupní šíje, typický prvek starší generace sýpek v jižních Čechách.

4.3.3 Vlhavy

Založení vesnice není přesně historicky doloženo. V okolí dnešního rybníka Dehtáře, pouhých 6 kilometrů od dnešních Vlhav, je doloženo první trvalé neolitické osídlení, z čeho lze soudit, že i nejstarší osídlení obce sahá až do mladší doby kamenné, neolitu.

První písemná zmínka o Vhlavech je z roku 1273. Tehdy ves vlastnil vladyka Svatomír z Němčic, který byl v tomto roce odsouzen králem Přemyslem Otakarem II. Ke ztrátě hrdla i statků. K popravě nakonec nedošlo, jeho majetek však král daroval cisterciáckému klášteru ve Vyšším Brodě. Král Václav II. Vrátil majetky vladyky Svatomíra jeho potomkům, v roce 1293 se dědicem Vlhav stává syn Oneš. Kolem roku 1320 byl rodový majetek vladyků v Němčic rozdělen a Vlhavy získává Abšík, který pravděpodobně nechal postavit u svého vlhlavského dvorce tvrz. Abšík měl 3 syny. Nejstarší z nich nechal v letech 1378 až 1389 vybudovat v těsné blízkosti vsi velký rybník, nazývaný Vlhavský.

Obr. č.31 Vlhavský rybník (Zdroj: autor)

V roce 1661 koupili hlubocké panství Schwarzenbergové, kterým patřilo až do konce feudalizmu. Poslední známí zmínka o vlhavské tvrzi je z roku 1677. Součástí tvrze byl hospodářský dvůr a malý pivovar. Zdivo stavby bylo postupně rozebráno místními usedlíky a druhotně použito jako stavební materiál. V 18. a 19. století vznikla na místě někdejší tvrze drobná chalupnická zástavba. Od roku 1963 patří Vlhavy pod obec Sedlec. Počet obyvatel je zde přibližně 60.

Ve vsi se dochoval ucelený soubor zděné lidové architektury, stejně typické pro oblast Zbudovských blat jako obec Plástovice. Díky tomu patří Vlhavy

k památkově hodnotným sídlům. Nejvýznamnější památkou ve vsi je často fotografovaná usedlost čp. 5 na jižním konci hráze Vlhavského rybníka.

Usedlost č. 5 je typickou ukázkou selskobarokní zástavby 1. Poloviny 19. století s bohatou výzdobou průčelí s využitím volut, pilastrů a obrazů ve štukových zrcadlech a monumentální vstupní branou se symetricky řešenými brankami. Dochovalo se zde hmotové a většinou i interiérové členění areálu i jednotlivých objektů. Ve štítu je obraz sv. Floriána, jako symbol ochrany před ohněm, na bráně se nachází obraz sv. Václava. Téměř shodné brány se dochovaly v nedalekém Zbudově a Poděřišti.

Obr. č. 32 Usedlost čp. 5 v obci Vlhavy (Zdroj: autor)

Další hodnotnou ukázkou lidové architektury je usedlost čp. 8. Příkladem mladší generace blatských staveb jsou podélně orientované usedlosti s jednotně řešenými fasádami a vjezdy – čp. 4, 10, 19 a 22.

Obr. č. 33 Usedlost čp. 4 v obci Vlhavy (Zdroj: autor)

Obr. č. 34 Usedlost čp. 10 v obci Vlhavy (Zdroj: autor)

Obr. č. 35 Usedlost čp. 19 v obci Vlhavy (Zdroj: autor)

Bohužel se v obci nachází i stavění, kterým nebylo věnováno dostatečné pozornosti a tak jsou nyní v havarijním stavu. Ukázkou jsou stavení čp. 1 a 2.

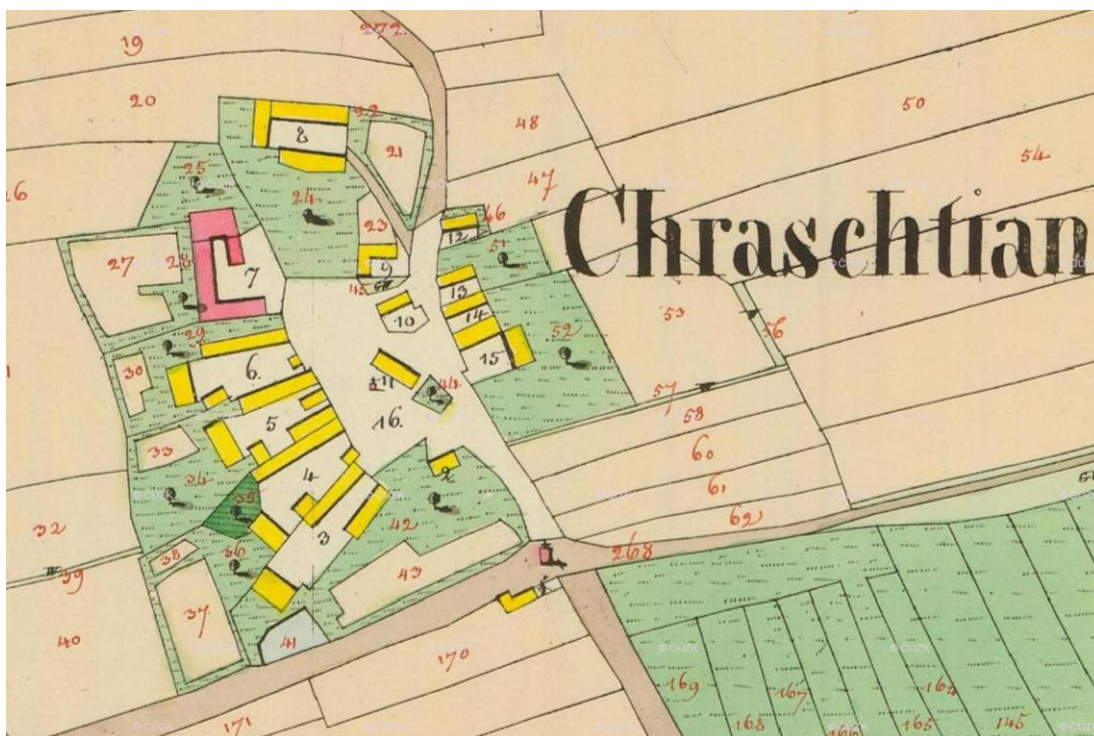
Obr. č. 36 Chátrající stavení čp. 1 a 2 v obci Vlhavy (Zdroj: autor)

4.3.4 Malé Chrášťany

Tato malebná víska byla založena již před rokem 1273, kdy ji získal od krále Přemysla Otakara II. Cisterciácký klášter ve Vyšším Brodě. Roku 1482 připadly Malé Chrášťany k netolickému panství, jehož součástí zůstaly až dokonce feudalismu. Najdeme zde několik krásných lidových staveb blatského typu zhruba z 50. let 19. století, dílo zednického mistra působícího v okolí Zbudovských blat. Domy i sýpky mají nezaměnitelné kulisovité křídlové štíty s bohatou štukovou výzdobou, zejména s charakteristickými „zavěšenými“ volutami. Často se objevuje také motiv slepé balustrády a boží oko ve vrcholku štítu.

Malé Chrášťany patří k vrcholně středověkým kolonizačním sídlům. Zástavba je soustředěna okolo nevelké návsi, na které jsou rozlehlé usedlosti postaveny jen na

západní a severní straně. Ve vsi se dochoval jedinečný soubor lidové architektury patřící do okruhu Zbudovských blat.

Obr. č. 37 Obec Malé Chrástiany na mapě stabilního katastru z roku 1827 (Zdroj: ČÚZK)

K nejstarším stavbám patří dvě roubené chalupy, jedny z posledních zachovaných v regionu. Severně od návsi stojí omítnutá roubená chalupa čp. 11 s viditelnými přesahy trámů, tzv. roubenka v kožichu, z roku 1825 s polovalbovou střechou. Přímo naproti se nachází chalupa čp. 14 z roku 1872 s doposud roubenou světnicí. Čelní stěna je již přezděná a vrcholí křídlovým štítem.

Obr. č. 38 Roubené stavení „v kožichu“ z roku 1825 v obci Malé Chrášťany (Zdroj: autor)

Po pravé straně od tohoto stavení na východní straně návsi stojí dvě velmi si podobné chalupy čp. 9 a 10 s průčelími členěnými lizénami a pěkně tvarovanými křídlovými volutovými štíty. Chalupy čp. 9, jejíž vstupní západní průčelí tvoří spolu s chalupami čp. 7 a 10 východní stranu návsi. Jedná se o chalupu se zachovalou černou kuchyní a s navazující komorou a chlévy. Z památkového hlediska je nejhodnotnější štítové vstupní průčelí s volutovým štítem ve stylu selského baroka. Datována nejspíše k roku 1857 a zůstala zachována bez větších zásahů do původního stavu.

Obr. č. 39 Stavení čp. 9 v obci Malé Chrástěany (Zdroj: autor)

Nejkrásnější je západní strana návsi, kde vpravo vidíme několik vedle sebe stojících usedlostí selského baroka z druhé poloviny 19. století.

Na celkovém vzhledu obce se také významně podílejí velká hospodářská stavení, např. stodolu u stavení čp. 2. Tato stavba pilířové konstrukce s roubenými výplněmi je krytá archaicky vyhlížející strmou valbovou střechou. Prostředí návsi doplňuje bývalá kovárna čp. 12 a kaplička sv. Jana Nepomuckého se zvonící. V roce 1952 byla obec sloučena se sousední obcí Vlhlavy.

Od roku 1995 je vyhlášena vesnickou památkovou rezervací. V současné době je zde evidováno 22 adres, trvale zde žije přes 30 obyvatel. Katastrální území obce o rozloze 2,31 km² v nadmořské výšce 412 m. n. m. a správa obce spadá pod Obecní úřad Sedlec.

Hluboko do dějin se vepsalo i vyprávění o okolních Blatech a sedlákoví Kubatovi coby vůdci blatských sedláků při bouřlivých nepokojích, kdy se sedláci dovolávali svobody a práv na Blata a bojovali proti utlačování šlechtou. Jakub Kubata byl podle pověsti obžalován jako rebel a sťat na Blatě r. 1581 pro výstrahu všem odbojným. Spor byl ukončen až po 300 letech, roku 1867, kdy bylo definitivně rozhodnuto o užívání Blat okolními vesnicemi. Na památku Jakuba Kubaty byl roku 1904 postaven na Blatech pomník s jeho sochou za přispění všech okolních blatských vesnic. Tento pomník se nachází jižním směrem asi 8 km od Malých Chrášťan.

Zajímavostí je, že když byly v 50. letech 20. století rozorány všechny meze mezi pozemky a zrušeny i některé cesty, byla zrušena též cesta zvaná „Formanická“, po které zde jezdívali formani ve směru Linec – Praha.

4.4 Zhodnocení historického vývoje osídlení vybraných regionů

Dostaneme-li se hlouběji do problematiky historického vývoje Soběslavských a Zbudovských blat, zmínila bych v prvé řadě příčiny stejné či obdobné. V kapitole 5.6 je konfrontuji s událostmi a příčinami odlišnými.

Z hlediska časové osy od období 13. století, kdy máme doloženy první písemné zmínky o usedlostech na území Soběslavských a Zbudovských blat.

Obce zkoumané v centrální části Soběslavských blat a roky jejich vzniku:

Vlastiboř	r. 1354
Komárov	r. 1492
Záluží	r. 1421

Obce zkoumané v centrální části Soběslavských blat a roky jejich vzniku:

Plástovice	r. 1360
Malé Chrášťany	r. 1273
Vlhavy	r. 1273

V okolí obce Vlhavy archeologové objevily nálezy od nejstarších zemědělců již z roku 5000 před naším letopočtem. Artefakty byly nalezeny v okolí rybníka Dehtáře. Je tedy potvrzujícím dokladem, že již od dob dávných se lidé shlukovali poblíž rybníků a vodních toků nejen v této oblasti na území nynějších jižních Čech.

Pro vesnici Vlhavy měla na místní rozvoj vliv tvrz postavena potomky Vlahomíra Z Němčic. Po dobytí tvrzi Janem se svou táborskou formací v roce 1420, si pozůstatky tvrzního zdiva rozebrali místní usedlíci jako stavební materiál pro výstavbu nových či rozšíření stávajících obydlí. Do této doby obyvatelé Vlhav stavěli víceméně z dostupného dřeva. Druhou, dle dostupných písemností nejstarší vesnicí jsou Malé Chrášťany. Z oblasti Soběslavských blat je to vesnice Vlastiboř. Bezpochyby na všechny obce dopadly tíhy spojené s reformami, vlastním vesnice, války a průmyslová revoluce.

4.5 Zmapování a vyhodnocení jednotlivých typických prvků architektury a staveb venkovských sídel

Kdysi tradiční roubená lidová stavení se postupně měnila ve dvacátých letech 19. století ve zděná v souvislosti s rozvojem výroby pálených cihel. U venkovských stavení se nejvýrazněji vytvářely štítové budovy, které jim dominovaly nejen svými tvary, ale hlavně plastickou štukovou výzdobou. Tato díla vytvářeli obyčejní zedníci, kteří nedovedli kreslit plány, neznali stavitelské vzorníky a vše vytvářeli podle okamžité inspirace přímo na místě. Využívali sice zapamatovaných forem městské architektury, ale její tvary podřídili zvyklostem vesnice, odkud pocházeli. Ačkoli prostí venkovští zedníci nestudovali přísné zákony architektury, vyznačovali se nesporným výtvarným nadáním. Lidová architektura na blatech se vyznačuje přesnými formami štukové plastické výzdoby, vyřezávané do omítky podle dřevěných šablon. Je dílem především

dvou zedníků, kteří zde pracovali ve stejném období a ve vzájemné výtvarné závislosti, takže dnes lze jen těžko jejich díla od sebe odlišit (Dostál, 1963).

U většiny vlhlavských domů se zachovala původní kompozice selských statků. Především se jedná o stavby rozmístěné na obdélníkovém půdorysu. Na hlavní průčelí statku, které bývaly z větší části třídlílné, navazuje z jedné strany obytné stavení a z druhé sýpka s navazujícími dalšími hospodářskými prostory. Na obytné místnosti původně navazovala obvykle komora směrem do dvora. Část budovy - sýpka, neboli špejchar je zpravidla užší, s drobnými okénky v průčelí. Na ni pak navazují hospodářské prostory, které byly určeny hospodářským zvířatům. Dvůr selského stavení je uzavřen velkou stodolou s širokými vraty, umožňující průjezd skrze celou usedlost z návsi až na humna (www.vlhavy.cz).

Typičnost blatské architektury tzv. selského baroka vyniká členěním štítu pilastry a barevností štukových výzdob, které byly dříve pestře vybarvované, takže připomínaly krajky zdejších krojů. Autory staveb byli Martin Paták a Jaromír Šoch. Paták se narodil 12. října 1820 ve Vlastiboři, kde také r. 1889 zemřel. Obdobně jako jeho druh Jan Šoch zařazoval do štukové výzdoby štítů stylizované květy, vlnovky, monstrance, ale i větrací průduchy, okénka apod. Vyřezával je v pačokové omítce nožem podle dřevěných šablon (Brouček, 2007).

Blatské štíty

Ať už se jedná o blata jihočeská, veselská nebo soběslavská Blata, patří mezi nejsvráznější území naší oblasti. Výskytem rašeliny v rozsáhlejší míře, přiměřeným lesním porostem a konečně též úrodnou rovinou, ze které „Blatáci“ dovedli houževnatou prací vytěžit nejvíce pro svůj blahobyt hospodářský. Ten byl při srovnání s ostatním venkovem českým patrný již od druhé poloviny 18. století v rázovité kultuře, projevující se nejen ve zvláštní mluvě (rozuměj nářečí) písni, kroji, ale také ve zvláštním stylu a úpravě blatských štítů nebo jejich výzdobě, kterou vytvářela zvláště v minulém století dovedná ruka prostinkého zedníka a umělce, jehož jméno často zapadlo, právě tak, jak se časem zapomněla jméno skladatele blatské písničky nebo jméno zručného děvčete, vyšívajícího pestrý blatský kroj (www.selskebaroko.cz).

V paměti lidu, členů blatských rodin, udržely se naše časy již jen trosky z jistě početných jmen těch, kteří vlastní dovedností a vkusem přispívali k vytváření samorostlého svérázu blatského. Jí vdčíme jedině, téměř po 150 letech, že známe aspoň dvě jména lidových tvůrců štítových výzdob a vůbec forem, totiž jména Šoch a Paták. (*Jubilejní sborník města Soběslav*).

Lidoví zedničtí mistři se inspirovali stavebními prvky baroka a empíru na panských sídlech a městských domech. Vytvářeli tak nový typ venkovských stavení s bohatě členitým průčelím, barevnými fasádami a bílou štukovou výzdobou. Jednotlivé zednické školy se odlišovaly ornamentálními prvky a obrysovým uspořádáním štítů. Různé je také rozmístění staveb, takže každá vesnice má svou tvář i neopakovatelnou atmosféru (Horejsková, 2006).

Obr. č. 40 Zdobený štít stavení v čp. 8 v obci Záluží (Zdroj: autor)

Obr. č.41 Zdobený štít domu s čp. 24 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

6. Výsledky a diskuse

Vývoj lidové architektury je velmi rozsáhlým tématem a bylo tedy náročné zpracovat jej do obsahu diplomové práce. Dané téma obsahuje znalost mnoha jiných oborů a vyžaduje mnoho praktických zkušeností. Z těchto důvodů má diplomová práce nastiňuje, jak se architektura venkova vyvíjela a jak se diferenciovala ve vybraných lokalitách, avšak by si zasloužila dalšího zkoumání. Dávná historie je v práci pouze zmíněna. Nebylo možné ji do práce zcela zahrnout kvůli rozsahu a odbornosti jejího tématu. V práci jsem se však vždy snažila postupovat analyticky a všechny kapitoly na sebe chronologicky navazují.

Již při výběru lokalit, které se později staly předmětem zkoumání, se dalo předvídat, že odlišnosti v historickém období nebudou zcela markantní. Přesto se však průběhu zpracování dostala na povrch jistá fakta z historie, jež poznamenala vývoj venkovských sídel. Z diskuse vyplývají víceméně zjištění všeobecná. Dostaneme-li se hlouběji do problematiky historického vývoje Soběslavských a Zbudovských blat, zmínila bych v první řadě příčiny stejné či obdobné. V kapitole 5.6 je konfrontuji s událostmi a příčinami odlišnými. Z hlediska časové osy od období 13. století, kdy máme doloženy první písemné zmínky o usedlostech na území Soběslavských a Zbudovských blat.

Obce zkoumané v centrální části Soběslavských blat a roky jejich vzniku:

Vlastiboř	r. 1354
Komárov	r. 1492
Záluží	r. 1421

Obce zkoumané v centrální části Soběslavských blat a roky jejich vzniku:

Plástovice	r. 1360
Malé Chrást'any	r. 1273
Vhlavy	r. 1273

V okolí obce Vhlavy archeologové objevily nálezy od nejstarších zemědělců již z roku 5000 před naším letopočtem. Artefakty byly nalezeny v okolí rybníka

Dehtáře. Je tedy potvrzujícím dokladem, že již od dob dávných se lidé shlukovali poblíž rybníků a vodních toků nejen v této oblasti na území nynějších jižních Čech.

Pro vesnici Vlhavy měla na místní rozvoj vliv tvrz postavena potomky Vlahomíra Z Němčic. Po dobytí tvrzi Janem se svou táborskou formací v roce 1420, si pozůstatky tvrzního zdiva rozebrali místní usedlíci jako stavební materiál pro výstavbu nových či rozšíření stávajících obydlí. Do této doby obyvatelé Vlhav stavěli víceméně z dostupného dřeva. Druhou, dle dostupných písemností nejstarší vesnicí jsou Malé Chrástany. Z oblasti Soběslavských blat je to vesnice Vlastiboř. Bezpochyby na všechny obce dopadly tíhy spojené s reformami, vlastníkem vesnice, války a průmyslová revoluce.

Porovnáním vývoje blat Soběslavských a Zbudovských jsem došla k závěru, že v jejich vývoji hrály zásadní roli faktory, jako jsou poměry ekonomické, sociální, geografická poloha nebo například i zemědělské reformy.

Na základě místního zkoumání a průzkumu jsem se nedostala k odpovědi na otázku přesné datace v historii osídlování, a dle Löwa můžeme pohlížet na historický vývoj osídlování, jakožto na projevy lidové architektury, stejně tak diskutabilně. Počátek tohoto vývoje je možno odvíjet od vzniku kulturní krajiny na našem území, tedy od středověku. Od té doby lidová architektura prochází dlouhodobým vývojem a formováním. Konec lidové architektury je přisuzován počátku 20. století. Je nevyhnutelný a lidová architektura zcela podléhá moderním stavebním stylům.

Dle Horejskové je jedním z jednoznačných faktů je ovlivnění lidovými zednickými mistry, kteří se nechali inspirovat staveními prvky baroka a empíru na panských sídlech a městských domech. Vytvářeli tak nový typ venkovských stavení s bohatě členitým průčelím, barevnými fasádami a bílou štukovou výzdobou. Jednotlivé zednické školy se odlišovaly ornamentálními prvky a obrysovým uspořádáním štítů. Různé je také rozmístění staveb, takže každá vesnice má svou tvář i neopakovatelnou atmosféru. S pádem feudalismu se uzavřel samostatný vývoj stavebních typů, kde jsou jejich počátky zmíněny až na prehistorickém prahu středoevropské architektury, i vývoj s nimi souvisejících konstrukcí, vyrůstajících z látek, jež člověku dotud poskytovala příroda.

Dle Nepomuckého se zastavil vývoj domu roubeného i hrázděného, hliněného i štenýřového, se střechou se slemenným trámem a čelní sochou, ukončil se vývoj stodol i velkých a složitých lánových dvorců. Ke stejnému výsledku jsem došla i po rozboru hodnocení obou lokalit. S tím vším se porušila starobylá, úctyhodná a daleko za středověk dosahující anonymita lidového díla, tak typická pro všechny bezprostřední a pouze k věci a funkci zaměřený způsob lidové tvorby, a pozdní romantismus městských slohů 2. poloviny 19. století začal zalévat naše vesnice standartní bezduchou formou, ustálenou ve několika snadno opakovatelných fázích.

V tomto okamžiku, kdy se Nepomucký a Löw shodují, ustává zájem o umění venkovského lidu: o to umění, jehož vývojové formy jsme dosud sledoval Mencl se zatajeným dechem, protože poskytovalo lidu tolik duchovního osvěžení. Specifická lidová kultura se s pádem feudalismu rozplynula a její dějiny se uzavřely.

Kocourek zastává názoru, že v období budování socialismu došlo na jihočeském venkově k modernizaci bytového fondu, ke vzniku nových bytových jednotek uvnitř zemědělských usedlostí i ke změně funkce některých usedlostí či dokonce k jejich zániku a konečně k výstavbě moderních bytů v intravilánu obce. Podkladů pro toto tvrzení jsem při dohledávání materiálů a písemností taktéž narazila. Tato mohutná a náročná stavební vlna zasáhla hlavně tradiční architekturu z druhé poloviny 18. a především 19. století, kdy docházelo k vyzdění jihočeské vesnice, k výzdobě průčelí gruntů a k dotváření dvora. Pod novodobým stavebním překryvem se však tu a tam zachovaly starší stavební vrstvy, které sahají svými kořeny až do středověku.

Z elaborátu stabilního katastru, pořizovaného v jižních Čechách v letech 1827 až 1841, dle Spirhanzla Duriše vyplývá, že v první třetině 19. století tu byla zděná stavba už na postupu. Zděné usedlosti převládaly zvláště v Českobudějovické pánvi, na Doudlebsku, v úzkém pruhu Pootaví, ale i v přilehlé jihozápadní části Českomoravské vrchoviny. Téměř až do přelomu 18. a 19. století však bylo dřevo v jižních Čechách stále nejpoužívanějším stavebním materiálem. S rozdílnými poměry v severních a severovýchodních Čechách se jihočeská města a městečka měnila již od 14. století, což mělo později vliv i na vesnickou architekturu. Žádosti poddaných

z první poloviny 19. století, stejně jako plánky, které sedláci k těmto žádostem někdy přikládali, ukazují, že se grunt vyzdával postupně. Některý sedlák započal chlévem, který se mu rozpadal, druhý raději vyzdil nejprve přední velkou „sednici“.

Vesnice si několik staletí zachovaly svou podobu a strukturu. Během vývoje se ustálil i jejich architektonický charakter a používané stavební materiály. Dle Nepomuckého do charakteru vesnic u nás zasáhlo velmi významnou měrou období baroka (především 18. století). Podle často velmi velkorysých koncepcí byly přestavěny celé vesnice, zakládány komunikace a aleje kolem nich, systémy vodních ploch a regulačních kanálů, úpravy terénu, a to vše na základě uměleckého konceptu, který se na řadě budov dochoval dodnes. Podobně se ustálil i barokní architektonický výraz obytných budov a drobné architektury na vesnici, dnes označované jako „lidové baroko“.

Mezi léty 1830–1880 procházelo zděné lidové stavebnictví nebývalým kvantitativním, ale i kvalitativním rozmachem, který dle Löwa vyplýval ze sociálně ekonomického posílení svobodných sedláků, nyní hlavních stavebníků i stavitelů české vesnice. Od počátku 19. stol. se na vsi prosazují tvary lidové ornamentiky v podobě obohacené svéráznou interpretací různých slohových prvků, přičemž rezonovaly příklady klasicistní a v druhé půli 19. století i historizující architektury.

Starší stavební formy byly dle Vařeky na domněle konzervativní vsi odmítány a opouštěny vždy se změnou výrobních poměrů, společenské struktury vesnice i se změnami myšlení vesničanů. Přizpůsobování vesnických staveb novým sociálním a ekonomickým podmínkám probíhalo v etapách shodných s proměnami celé krajiny.

Z hrubě načrtnutého obrazu vývoje osídlení je podle Voděry zřetelné, že celá jihočeská oblast nebyla pokryta sítí sídel naráz, že kolonizace a osídlení jednotlivých oblastí a částí území se děla postupně a v rozdílných dobách. Vsi vznikaly jak plánovitě, tak postupným narůstáním často náhodného krystalizačního počínu. Tyto skutečnosti ovlivnily charakter sídla, speciálně jeho skladbu a urbanistický rozvrh. Rozdíly mezi sídly jsou pak patrné jak z výrazu a charakteru vnitřních prostor, tak z uspořádání půdorysného plánu, a jsou jednou ze základních motivací výtvarné svébytnosti a specifiky jednotlivých vesnic.

Většina existujících jihočeských vsí vychází z nejstarších typů osídlení tohoto území a navazuje na ně. Dle Kučové se jedná se buď o nově založené vsi podle určitého rozvrhu nebo rozšíření již stávajících osídlení. Různá vývojová období nepřinášejí, hlavně po stránce půdorysného řešení sídel, nic nového. Vše zůstává na základech určených ve středověku. Jediným rozdílem může být velikost objektů nebo jejich skladba.

Dle Lambina v evropských státech, jež byly ušetřeny násilné kolektivizace zemědělství podle sovětského vzoru, ustupuje tradiční kultura venkova plynule a v kombinaci s inovacemi tak, že tradiční krajiny, resp. jejich pozůstatky bývají pietně udržovány. Ale ani zde se obdivovaná tradiční zemědělská krajina nedá udržet bez nákladné nadstandardní péče.

Památky lidového stavitelství jsou dle Škabrady mimořádně důležitým hmotným pramenem poznání života našich venkovských předků, kdysi nejpočetnější vrstvy obyvatelstva. Představují doklad jejich řemeslného umu, estetického cítění a současně reprezentují význačný urbanistický i krajínotvorný prvek, uplatňující se jako neodmyslitelná složka životního prostředí. I já se touto prací přidávám k jeho názoru.

Shrnutí

Ráda bych také podotkla kvantitu odborné literatury. Ačkoli lidová architektura a osídlování venkova je často zkoumaným tématem, v oblastech mnou zvolených bylo množství podkladů nedostačující. Publikace, které vznikly v posledních letech jsou především fotodokumentací současného stavu, bez bližšího obeznámení historie blatských lokalit. Současně v případě, kdy jsem potřebnou odbornou literaturu dohledala, jednalo se do jisté míry o opisy citací autorů známých a zkušených autorů v tomto tématu, jako jsou J. Škabrada, S. Voděra, V. Mencl nebo J. Sýkora. Po prohledávání internetových zdrojů, které by se zabývaly touto problematikou musím konstatovat jejich nedostatek. Nabývám tak dojmu, že i tento fakt přispívá k chybějícímu uvědomění veřejnosti ohledně vývoje jejich sídel a jakým směrem by se měl tedy vývoj tohoto bohatství ubírat.

7. Závěr

Venkovská architektura i krajina jí přilehlá si prošly velice dlouhým a složitým vývojem. Obdobně je tomu tak i s jednotlivými stavbami. Mnohá zchátrala či se zcela rozpadla, jiná jsou zakryta prvky moderní doby a těch zbylých několik desítek stavení stojí hrdě dodnes. Právě tyto malebné stavby jsou hlavním výstupem mé práce. Smysl, který vnímám za více než zásadní, je podtržení skutečnosti, jak výjimečné jsou pozůstatky architektury venkova.

Lidové stavby obohatily národní kulturu a staly se tak inspirací pro další architektonické slohy. Dávné tradice, jež položily základní kameny stavebním prvkům, se následně rozbujely i do secesní architektury 20. století. Pro formování moderního českého stavitelství, kde sehrála přirozenost, suverenita a citlivý smysl pro urbanistickou situaci v architektuře venkova významnou úlohu a kde svou roli sehraje i v budoucím vnímání architektury.

Je důležité si uvědomit, jak byly zbudovány tisíce staveb na venkově po roce 1920. Jak tyto stavby naprosto pozměnily tvář české vesnice, která byla doposud poklidná. Fakt, že se nové domy rozesely po širých krajích, zejména v okolí měst. Zcela se změnila historická krása a harmonie krajinného rázu staročeského venkova.

„Nezákladnější poučení, které můžeme čerpat z lidové architektury, je umění zapojit stavbu do krajiny a do terénu, vyjadřovat se neobyčejně působivě těmi nejprostšími prostředky, využít krásy materiálu a vystihnout jeho vlastnosti, dodržet v objemu, proporcích i v měřítku kázeň, která je předpokladem pro vznik harmonického celku. V tom je pro nás lidová architektura nevyčerpatelnou inspirací.“

8. Přehled použité literatury a zdrojů

ANTROP, Marc. Landscape and Urban Planning. ISSN 0169-2046.

BROUČEK, Stanislav a Richard JERÁBEK, ed. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

ČERNÝ, Jiří. *Poutní místa jižních Čech: milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. České Budějovice: Veduta, 2006. ISBN 80-86829-19-7.

DAVID, Petr a Vladimír SOUKUP. *Velká turistická encyklopedie*. V Praze: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-1941-7.

DOLEŽALOVÁ, Jiřina. *Tajemné stezky - Jižní Čechy*. Praha: Regia, 2003. ISBN 80-86367-33-9.

DOSTÁL, Oldřich. *Příspěvek k poznání vývoje Jihočeské lidové architektury*. Památková péče, 1963, roč. 1, č. 1, s. 6 – 17.

FROLEC V. a VAŘEKA J., 1983: *Encyklopedie lidová architektura*. SNTL – Nakladatelství technické literatury, Praha, 360s.

HOREJSKOVÁ, Lenka a Roman RŮŽIČKA, ed. *Vítejte na Táborsku*. Tábor: Město Tábor, c2006. Táborsko. ISBN 80-239-7075-5.

Městské muzeum soběslav, *Jubilejní sborník městského muzea v Soběslavi*, 1947.

KOCOUREK, Jaroslav. *Český atlas*. Praha: Vydavatelství freytag & berndt, 2003. ISBN 80-7316-058-7.

KOLDA, Vlastimil. *Holašovice: selské baroko*. Jankov: Obecní úřad, 1999. ISBN 80-238-4077-0.

KOULA, Jan E. *Poznáváme architekturu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973. Knižnice všeobecného vzdělání.

KREJČA, F., Luniaczek, P. 2009. *Lidová architektura Zbudovských blat*, HERBIA spol. s r. o., 39 str.

KUČOVÁ, Věra a Pavel BUREŠ. *Principy péče o lidové stavby*. Praha: Jalna, 1999. Odborné a metodické publikace (Státní ústav památkové péče). ISBN 80-86234-07-X.

LAMBIN, Eric F. a Helmut GEIST, ed. *Land-use and land-cover change: local processes and global impacts*. New York: Springer, c2006. Global change. ISBN 3-540-32201-9.

LANGER, Jiří. *Co mohou prozradit lidové stavby: lidové stavební tradice v severozápadních Karpatech a jejich kulturní funkce*. Rožnov pod Radhoštěm: Ready, 1997. ISBN 80-238-1007-3.

LINTNER, Petr. *Soběslav - město pětilisté růže*. V Táboře: Husitské muzeum, 2011. ISBN 978-80-254-9076-1.

LÖW, Jiří a Igor MÍCHAL. *Krajinný ráz*. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, 2003. ISBN 80-86386-27-9.

LUNIACZEK, Petr. *Putování za jihočeskou lidovou architekturou 2: 30 výletů*. České Budějovice: P. Luniaczek, 2013. ISBN 978-80-260-4440-6.

LUNIACZEK, Petr. *Putování za jihočeskou lidovou architekturou: 36 výletů*. Dotisk [1. vyd.]. České Budějovice: Petr Luniaczek, 2009. ISBN 9788025441879.

MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980.

NEPOMUCKÝ, P. a SALAŠOVÁ, A. *Krajinné plánování*. Ostrava: VŠB-Technická univerzita, 1996. Phare. ISBN 80-7078-371-0.

PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic: vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-149-3.

ROBEK, Antonín. a Josef. VAŘEKA. *Národopis*. České Budějovice: Jihočeské nakl., 1987.

SÁDLO, Jiří. *Krajina a revoluce: významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí*. Praha: Malá Skála, 2005. ISBN 80-86776-02-6.

SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Stavební slohy v Česku*. Praha: Jan Vašut, 2004. Merian speciál. ISBN 80-7236-364-6.

SKLENIČKA, Petr. *Základy krajinného plánování*. Vyd. 2. Praha: Naděžda Skleničková, 2003. ISBN 80-903206-1-9.

SMRŽ, Emil. *Soběslavsko: monografie okresu soběslavského*. Soběslav: Učitelská jednota Komenský, 1930.

SPIRHANZL DURÍŠ, Jaroslav. *Staré jihočeské chalupy*. 2. vyd. V Praze: "Vesmír", 1945.

STEHLÍK, Ladislav. *Země zamyšlená*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1986. Žatva (Československý spisovatel).

SÝKORA, Jaroslav. *Územní plánování vesnic a krajiny: urbanismus 2*. Vyd. 2. přeprac. Praha: Vydavatelství ČVUT, 2002. ISBN 80-01-02641-8.

SÝKORA, Jaroslav. *Venkovský prostor*. Praha: České vysoké učení technické, 1998. ISBN 80-01-01810-5.

ŠANDA, Jaroslav. *Česká vesnice*. Praha: Výtvarný odbor Umělecké besedy, 1947. Poklady národního umění (Výtvarný odbor Umělecké besedy).

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *České dějiny: Středověká kolonisace v zemích českých*. Praha, 1938.

ŠKABRADA, Jiří. a Svatopluk. VODĚRA. *Vesnické stavby a jejich úprava*. Praha: SZN, 1975.

VAŘEKA, Josef a Václav FROLEC. *Lidová architektura: encyklopedie*. 2., přeprac. vyd., V nakl. Grada 1. vyd. Ilustroval Josef V. SCHEYBAL. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1204-8.

VODĚRA, Svatopluk a Jiří ŠKABRADA. *Jihočeská lidová architektura*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1986.

VOREL, Ivan a Jiří KUPKA, ed. *Krajinný ráz v sídlech: sídla v rázu krajiny*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2011. ISBN 978-80-01-04908-2.

Elektronické zdroje:

<https://www.kr-olomoucky.cz/download.html?id=14155>

<http://vlhlavy.cz/architektura.html>

<http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>

<http://www.lidova-architektura.cz/>

http://www.rozhlas.cz/lidovestavby/vyvoj_osidleni/_zprava/177763

<http://www.selskebaroko.cz/selskebaroko/index.htm>

9. Seznam použitých obrázků

Obr. č. 1 Polozemnice (Zdroj: www.mistoprozivot.cz)

Obr. č. 2 Kamna s krbem (Zdroj: Florec, 2003)

Obr. č. 3 Polygonální stodola (Zdroj: Florec, 1983)

Obr. č. 4 Venkovské stavení s mansardovou střechou (Zdroj: Florec, 1983)

Obr. č.5 Vesnice návesního typu (Zdroj:Florec, 1983)

Obr. č. 6 Vesnice silničního typu (Zdroj: Florec, 1983)

Obr. č. 7 Oblasti lidového domu v Československu (Zdroj: Mencl, 1980)

Obr. č. 8 Přehled základních typů lidového domu v Československu (Zdroj: Mencl, 1980)

Obr. č .9 Oblasti lidového domu v Československu (Zdroj: Mencl, 1980)

Obr. č. 10 Pohled na náves v obci Komárov (Zdroj: Autor)

Obr. č. 11 Historická mapa obce Komárov (Zdroj: ČÚZK)

Obr. č.12 Statek s čp. 8 v obci Komárov (Zdroj: autor)

Obr. č.13 Usedlost z roku 1881 v obci Komárov (Zdroj: autor)

Obr. č. 14 Mapa stabilního katastru z roku 1828 zachycující složitý půdorys se stavbami roubené i zděné konstrukce v obci Vlastiboř (Zdroj: ČÚZK)

Obr. č. 15 Mapa stabilního katastru v obci Záluží (Zdroj: ČÚZK)

Obr. č. 16 Pohled na selské stavební v obci Záluží (Zdroj: autor)

Obr. č.17 Nejstarší stavení v obci Záluží s čp. 1 (Zdroj: autor)

Obr. č.18 Skica plástovické návsi od Aloise Terše z roku 1941 (Zdroj: Archiv obecního úřadu v Sedlci)

Obr. č.19 Pohled na plástovickou náves od jižní příjezdové cesty (Zdroj: autor)

Obr. č. 20 a Obr. č.21Plástovická kovárna (Zdroj: autor)

Obr. č. 22 Usedlost čp. 1 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

Obr. č. 23 Pohled z návsi na usedlost čp. 1 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

Obr. č.24 Pohled do hospodářského dvora usedlosti čp. 1 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

Obr. č. 25 Dvojstranná skladba stavby (Zdroj: www.lidova-architektura.cz)

Obr. č. 26 Atypické usedlosti čp. 18 a 19 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

Obr. č. 27 Dobová a současná fotografie usedlosti čp. 18 s jedinečným sýpkovým patrem (Zdroj: autor)

- Obr. č. 28 Usedlost čp. 24 v obci Plástovice (Zdroj: autor)
- Obr. č. 29 Výměnky situované za zásady svých mateřských usedlostí (Zdroj: autor)
- Obr. č.30 Řada hospodářských stavení při bývalé záhumenní cestě (Zdroj: autor)
- Obr. č.31 Vlhavský rybník (Zdroj: autor)
- Obr. č. 32 Usedlost čp. 5 v obci Vlhavy (Zdroj: autor)
- Obr. č. 33 Usedlost čp. 4 v obci Vlhavy (Zdroj: autor)
- Obr. č. 34 Usedlost čp. 10 v obci Vlhavy (Zdroj: autor)
- Obr. č. 35 Usedlost čp. 19 v obci Vlhavy (Zdroj: autor)
- Obr. č. 37 Obec Malé Chrášťany na mapě stabilního katastru z roku 1827 (Zdroj: ČÚZK)
- Obr. č. 38 Roubené stavení „v kožichu“ z roku 1825 v obci Malé Chrášťany (Zdroj: autor)
- Obr. č. 39 Stavení čp. 9 v obci Malé Chrášťany (Zdroj: autor)
- Obr. č. 40 Zdobený štít stavení v čp. 8 v obci Záluží (Zdroj: autor)
- Obr. č.41 Zdobený štít domu s čp. 24 v obci Plástovice (Zdroj: autor)

10. Přílohy

10.1 Fotodokumentace selského baroka z obce Plástovice

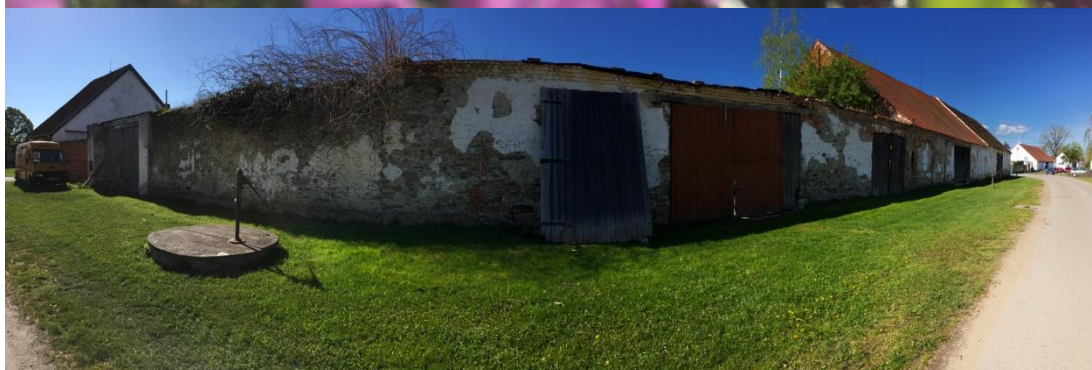

10.2 Fotodokumentace selského baroka z obce Malé Chrást'any

10.2 Fotodokumentace selského baroka z obce Vlhlavy

11. Datový nosič CD/DVD